

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ในเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาแนวคิดและหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมใน 5 ด้าน คือ ด้านการจัดสร้าง ด้านการใช้ ด้านการบำรุงรักษา ด้านการควบคุมดูแล และด้านการประเมินผลการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

1. การวางแผนการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
2. แนวคิดในการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
3. ความหมายของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
4. ความสำคัญของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
5. ประเภทของงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
6. ขอบข่ายของงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
7. บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนในการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
8. การวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวางแผนการบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

สมพงษ์ เกษมสิน (2521 : 81) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การวางแผนการบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เป็นงานสำคัญส่วนหนึ่งของการบริหารในสถาบันการศึกษาทั่วไปในทุกระดับของการศึกษา โดยเฉพาะเรื่องของการวางแผน (Planning) เป็นหน้าที่ของผู้บริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เป็นการบริหารงานที่เห็นชัดเจนในด้านปริมาณ (Quantitative) แต่จะเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดคุณภาพ (Qualitative) ขึ้นมาได้ ดังนั้นผู้บริหารต้องพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเป็นอย่างดี จึงจะทำให้การบริหารงานดำเนินไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2521 : 2) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าการวางแผน คือ กระบวนการเตรียม เรื่องที่จะตัดสินใจ อย่างมีหลักเกณฑ์เพื่อให้มีการดำเนินงานที่สามารถนำไปปฏิบัติที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ และภายในระยะเวลาที่กำหนด

วิระพล สุวรรณนันท (2525 : 3) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการวางแผนไว้ดังนี้ คือ

1. เป็นเรื่องของอนาคต แต่ผู้วางแผนได้สมมติว่าทุกสิ่งทุกอย่างได้เกิดขึ้นเรียบร้อยแล้ว
2. วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายต้องมาก่อนการวางแผนเพื่อให้ทราบทิศทาง หรือจุดหมาย ของการทำงาน
3. มีข้อมูล สถิติ ข้อเท็จจริง หรือหลักฐานต่าง ๆ เพื่อนำมาพิจารณาในกระบวนการตัดสินใจ
4. การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีประโยชน์มากที่สุด โดยอาศัยเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ ประสิทธิภาพสูงสุด ประหยัดมากที่สุด ใช้เวลาสั้นที่สุด ใช้ต้นทุนต่ำที่สุด

ความสำคัญของการวางแผนการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อ การบริหารอาคารสถานที่มากเพราะการวางแผนเป็นเรื่องที่ผู้บริหารต้องคิดและตัดสินใจ การวางแผน จึงเป็นงานละเอียดอ่อนต้องมีสถิติให้พร้อม การวางแผนจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งจะช่วยผู้บริหารใน การดำเนินงานให้เป็นไปด้วยดีดังนั้น การวางแผนจึงมีความสำคัญต่อการบริหาร

สมพงษ์ เกษมสิน (2523 : 83) ได้สรุปเกี่ยวกับความสำคัญของการวางแผนไว้ว่าจะช่วยอำนวยความสะดวกแก่การบริหารเป็นอย่างมาก คือ

1. ช่วยให้การบริหารงานเป็นไปโดยประสานสอดคล้องกัน
2. การปฏิบัติงานตามแผนย่อมก่อให้เกิดการประหยัดทั้งกำลังเงิน คน และเวลา
3. ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
4. ช่วยให้การตรวจสอบและติดตามประเมินผลและควบคุมงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
5. ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่งานของผู้บังคับบัญชาให้น้อยลง
6. สามารถระดมกำลังคนและทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้อย่างได้ผล
7. ช่วยให้การขยายงานและปรับปรุงดำเนินไปได้โดยรวดเร็วและสะดวก

สุปรีชา หิรัญโร (ม.ป.ป. : 3) ได้สรุป ความสำคัญของการวางแผนอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไว้ว่า การวางแผนช่วยให้ทราบถึง ความต้องการอาคารสถานที่ทางการศึกษาในท้องถิ่นนั้น ๆ และสามารถสนองความต้องการนั้นได้อย่างดีที่สุดเท่าที่ทรัพยากรจะอำนวย ช่วยให้ได้โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรและเทคนิคการสอนและรูปแบบการจัดการศึกษา ซึ่งเกิดขึ้นได้เสมอในโลกการศึกษาปัจจุบัน สามารถใช้ประโยชน์ได้ดีที่สุดในระยะยาว ช่วยให้ได้โรงเรียนที่สวยงาม สภาพแวดล้อมที่ดี เนื่องจากมีการคิดถึงความสัมพันธ์ครบถ้วนของอาคารสถานที่ต่าง ๆ ทั้งหมด

การวางแผนจึงเป็นกิจกรรมที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อกำหนดอนาคตของหน่วยงานในด้านปัจจัย
กระบวนการต่าง ๆ โดยมีหลักเกณฑ์การวางแผนจึงมีลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) ซึ่งอาจมีการ
เปลี่ยนแปลงได้ จึงได้มีการกำหนดแผนงานเพราะแผนงานที่กำหนดขึ้นแล้วนี้ ลักษณะสถิต (Static)
เป็นความมุ่งหมายและคาดคะเนในอนาคตที่เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

กระบวนการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

การบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม จะมีประสิทธิภาพได้โดยการดำเนินการตาม
ขั้นตอนทั้ง 4 ของกระบวนการบริหาร คือ การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา การวางแผน การดำเนินการ
ตามแผน และการประเมินผล เช่นเดียวกับการบริหารงานอื่น ๆ ทุกงาน กระบวนการบริหารงานอาคาร
สถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ

ในเบื้องต้นของการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติให้เป็นไป
ตามขั้นตอนแรกของกระบวนการบริหาร โดยรวบรวมข้อมูลด้านอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อมจากระบบ
ข้อมูลของโรงเรียนและหาข้อสภาพปัญหาเพิ่มเติมเพื่อให้ได้เป็นปัจจุบัน จะแน่นอน ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญยิ่ง
ในการวางแผนบริหารโรงเรียน สภาพปัจจุบัน หมายถึง กำลังเป็นอยู่หรือกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้น
ปัญหา หมายถึง ผลที่ปรากฏซึ่งไม่เป็นไปตามที่คาดหวังหรือต้องการให้เป็น ส่วนความต้องการ หมายถึง
ระดับความคาดหวังหรือจุดสุดท้ายของงานที่แสดงระดับของผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์

ข้อมูลที่แสดงถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของโรงเรียนสามารถพิจารณาได้จาก
เรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1.1 ระดับคุณภาพการศึกษาทั้งโดยส่วนรวมของโรงเรียนและเฉพาะระดับชั้น
- 1.2 สภาพปัจจัยและกระบวนการในการจัดการ ตลอดจนปัญหาในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน
เช่น ด้านบุคลากร นักเรียน อาคารสถานที่ การเงินและงบประมาณและปัญหาในส่วนต่าง ๆ
- 1.3 ปัญหาเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน
- 1.4 อัตราการเข้าชั้น
- 1.5 อัตราการมาเรียนของนักเรียน
- 1.6 ปัญหาเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์
- 1.7 ระดับคุณภาพของครูประจำการ
- 1.8 สิ่งสนับสนุนบริการทางการศึกษา

2. การวางแผน

การวางแผน หมายถึง การคิดหรือกำหนดทางเลือกในการดำเนินการหรือแก้ปัญหาไว้ล่วงหน้า เพื่อสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างประหยัดและได้ประโยชน์สูงสุด การวางแผนเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการบริหารโรงเรียน ซึ่งต่อจากขั้นตอนการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ แผนของโรงเรียนเป็นแผนระยะสั้น 1 ปีการศึกษา และจะทำให้รูปแผนปฏิบัติการอย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดแผนปฏิบัติการประจำปี เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนเพื่อให้ได้แผนที่ดีมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารควรดำเนินการไปตามกระบวนการวางแผน ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การเตรียมการในขั้นตอนนี้จะมีการเตรียมการในเรื่อง 2 เรื่อง คือ การเตรียมการเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล และการเตรียมการด้านบุคลากรการวางแผน

2.2 การวางแผน ขั้นนี้ดำเนินการให้มีการประชุมคณะทำงานเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายรายละเอียดของแผนงานหรือโครงการ

2.3 การเสนอแผนงานเพื่อขอความเห็นชอบ ในขั้นนี้ผู้บริหารโรงเรียนต้องทำแผนซึ่งจัดทำเรียบร้อยแล้วเสนอต่อคณะกรรมการศูนย์เครือข่ายให้พิจารณาเห็นชอบ

3. การดำเนินการตามแผน

ในขั้นตอนนี้ผู้บริหารโรงเรียนต้องกำกับติดตาม และควบคุมดูแลให้การดำเนินงานดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ การดำเนินงานด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน จะดำเนินไปโดยราบรื่นและมีประสิทธิภาพพอสมควร หากผู้บริหารชี้แนะทางในการปฏิบัติงานดังต่อไปนี้

3.1 การทำตารางกำหนดเวลาการประเมินผลไว้อย่างชัดเจนในแต่ละโครงการ

3.2 ทำตารางกำหนดการใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมและบันทึกผล

3.3 มีการตรวจตราดูแลอย่างสม่ำเสมอ

3.4 ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล เช่น การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแล้วรายงานผลซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของให้การศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย

สรุปได้ว่า การวางแผนจึงเป็นกิจกรรมที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อกำหนดอนาคตของหน่วยงานใน ตัว เองทั้งกระบวนการต่าง ๆ โดยมีหลักเกณฑ์การวางแผนจึงมีลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ จึงได้มีการกำหนดแผนงานเพราะแผนงานที่กำหนดขึ้นแล้วนี้ ลักษณะสถิต (Static) เป็นความมุ่งหมายและคาดคะเนในอนาคตที่เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

4. ประเมินผล

การประเมินผลการดำเนินงานด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะช่วยให้ผู้บริหารได้ทราบว่า การดำเนินงานเป็นไปตามแผนการดำเนินงานได้ด้วยดีเพียงใด เพื่อเป็นแนวทางการ

ปรับปรุงแก้ไขในระหว่างการดำเนินงาน และเป็นข้อมูลสำหรับการพิจารณาวางแผนดำเนินงานในปีถัดไป

การประเมินผลการดำเนินงานด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมต้องทำเป็นระยะ ๆ และ

สม่ำเสมอตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนงาน โดยใช้เทคนิคและวิธีการสำคัญ ๆ เช่น

4.1 ปลุกฝังให้บุคลากรในโรงเรียนมีความรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของซึ่งต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินงานของโรงเรียน

4.2 ให้นักเรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการดำเนินงานด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ในส่วนที่สามารถกระทำได้ ซึ่งจะช่วยปลุกฝังนิสัยการทำงาน และเกิดความรักภูมิใจในโรงเรียนของตนเองด้วย

4.3 ปลุกฝังให้ชุมชนตระหนักว่าโรงเรียนเป็นสมบัติของชุมชน และให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนต่อไป

หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในขั้นนี้ผู้บริหารต้องให้บุคลากรหลาย ๆ ฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมตามขอบข่ายงานจาก 5 ประการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในการทำงานทุกอย่างซึ่งต้องมีหลักปฏิบัติ 3 ประการนี้ ในการวางแผนต้องคำนึงถึง คือ องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยพื้นฐาน คือ 4 M นั่นก็คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) ซึ่งก็ต้องมีรูปแบบของแผนงานที่นิยมอยู่มี 3 แบบคือ

1. วัตถุประสงค์ (Objective) คือ ความมุ่งหมายที่ได้จำแนกออกเป็นรายละเอียดในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งจำแนกออกได้เป็น

1.1 วัตถุประสงค์ทั่วไป บอกความต้องการอย่างกว้าง ๆ

1.2 วัตถุประสงค์ตามลักษณะขององค์การ

1.3 วัตถุประสงค์เฉพาะหน้า

ลักษณะของวัตถุประสงค์จึงมีลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น

1.3.1 วัตถุประสงค์ที่มีลักษณะเป็นตัวตนและไม่เป็นตัวตน วัตถุประสงค์ที่มีลักษณะเป็นตัวตน เป็นวัตถุประสงค์ที่สามารถวัด มองเห็นปริมาณได้ชัดเจน คือ ใหญ่ เล็ก แข็งแรง อ่อนแอ ถ้าวัตถุประสงค์ไม่เป็นตัวตนนั้นวัดได้ยาก แต่มีผลทางการปฏิบัติงาน คือ การชมเชย การยกย่อง

1.3.2 วัตถุประสงค์ภายนอกและภายใน ลักษณะแบบภายนอกนั้นควบคุมยาก ส่วนลักษณะแบบภายในนั้นควบคุมได้ง่าย

1.3.3 วัตถุประสงค์ที่มีลักษณะยืดหยุ่น ลักษณะที่ยืดหยุ่นยาก คือ การทำงานใหม่ ระยะสั้นแต่ถ้าทำระยะยาวนานก็สามารถยืดหยุ่นได้ง่าย

1.3.4 วัตถุประสงค์ที่มีลักษณะจำกัดและไม่จำกัด ในการวางแผนก็ต้องเลือกลักษณะของวัตถุประสงค์เอาไว้ว่า จะเอาลักษณะใด ลักษณะของวัตถุประสงค์ที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ วัตถุประสงค์ต้องสัมพันธ์กับความต้องการขององค์กรและบุคคล ต้องชัดเจนและเป็นไปได้ ต้องมีลักษณะพอดีเหมาะสมกับเวลาจัดการจัดแย้ง ต้องมีเหตุผล ต้องไม่สูงหรือยากเกินไปซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความท้อแท้ใจ ต้องกะทัดรัดและได้มาตรฐาน

2. นโยบาย หมายถึง การตัดสินใจขั้นต้น ในการกำหนดแนวทางกว้าง ๆ ทั่วไป เพื่ออาศัยเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้เป็นไปโดยถูกต้อง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้นการกำหนดนโยบายจึงมี 2 กรณี คือ

2.1 การกำหนดนโยบายตามวัตถุประสงค์

2.2.1 ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของหลักการดำเนินเรื่องที่เข้าใจได้ดี

2.2.2 ต้องไม่ขัดแย้งกันเด็ดขาด

2.2.3 ควรมีลักษณะประสานสัมพันธ์กันกับนโยบายอื่น ๆ ขององค์กร

2.2.4 ต้องกะทัดรัด เข้าใจง่าย ควรเป็รายละเอียดน้อย

2.2.5 ควรมีลักษณะยืดหยุ่นได้แก่หลักการแน่นอน

2.2.6 ต้องมีเหตุผล

2.2.7 ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเป็นจริง

3. แนวปฏิบัติงาน หมายถึง ระเบียบหรือคำสั่งตามเหตุผลที่กำหนดไว้ใน การปฏิบัติงาน ดังนั้นแนวปฏิบัติงาน จึงมีหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ

3.1 ควรกำหนดให้มีการเสนอรายงานและพร้อมที่จะให้คำตอบ

3.2 ระบุวันที่การทำงานแต่ละประเภทให้แจ้งชัด

3.3 แต่ละขั้นตอนของการทำงาน ต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐาน

3.4 ต้องจัดให้มีการประสานสอดคล้องกับหลักการควบคุม

3.5 ต้องสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น ในการวางแผนทำอะไรต้องอย่างพึงรับสรุป เพราะการวางแผนนั้นมีขั้นตอนมีหลักการสำคัญที่ต้องยึดไว้เป็นเครื่องตัดสินใจในการบริหารงานอาคารสถานที่ ควรยึดหลักการพื้นฐานสำคัญดังนี้

1. อาคารเรียน ควรเป็นอาคารถาวรใช้ทุกฤดูกาล ถูกสุขลักษณะ จำนวนและขนาดของอาคารเรียน ควรเหมาะสมกับจำนวนนักเรียน อาคารเรียนทุกหลังรวมทั้งอาคารประกอบ เช่น ห้องประชุม โรงอาหาร โรงพลศึกษา ควรยึดหลักการดังต่อไปนี้

1.2 คัดแปลงใช้งานได้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นฟากั้นห้องเรียนหรือวัสดุอุปกรณ์ใด ๆ
เกี่ยวกับอาคาร แม้กระทั่งตัวอาคารควรคัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติมได้ง่ายไม่ต้องทุบทำลายหรือยุ่งยากเมื่อ
ต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

1.4 ทนทานต่อการใช้งานทั้งที่ถูกวิธีและไม่ถูกวิธี อาคารและเครื่องใช้ช่วยควาจะแข็งแรงทนทานต่อการใช้งานอย่างไม่ทะนุถนอม เพราะเด็กอาจจะไม่รู้จักรู้ใช้และรักษาอย่างถูกวิธี

ทวิสิทธิ์ สิทธิกร (ม.ป.ป. : 60) ได้ให้ทัศนะไว้ว่านอกจากการเรียนที่ดีไม่ควรมีสภาพลักษณะที่แตกต่างจากอาคารในชุมชนนั้นมากเกินไป อาคารเรียนควรจะสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นเป้าหมายที่ประชาชนดูเป็นตัวอย่างด้วย การออกแบบอาคารเรียนควรยึดหลักดังต่อไปนี้

2. อาคารเรียนจะต้องสามารถรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ ของโรงเรียนได้ตรงตามวัตถุประสงค์

4. อาจารย์จะต้องตอบสนองความก้าวหน้าทางนวัตกรรมทางการศึกษาด้วย

5.1 ความสะดวกสบายทางกายภาพ เช่น อาคารเรียนจะต้องมีพื้นที่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ไม่แออัดจนเกินไป วัสดุก่อสร้างต้องเป็นวัสดุที่ทนถาวร ไม่ก่อให้เกิดอันตรายกับนักเรียน

5.2 การส่งเสริมทางด้านจิตวิทยาของนักเรียน การออกแบบอาคารเรียนคำนึงถึงความสะดวกสบาย ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน รู้จักคัดแปลงธรรมชาติให้เข้ากับอาคารเรียน ซึ่งจะช่วยให้แก่นักเรียนและครูเกิดความภูมิใจในตัวอาคารเรียนของตนเอง

5.3 ประโยชน์ใช้สอยในโครงการต่าง ๆ ตัวอาคารเรียนแบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ เช่น ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน ส่วนที่เกี่ยวกับการสอนหรือส่วนที่เป็นที่บริการต่าง ๆ

2. ห้องเรียน ควรอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ เป็นสัดส่วนเรียบร้อย มีอุปกรณ์ครุภัณฑ์ประจำห้องครบครันและอยู่ในสภาพดี สุขลักษณะประจำห้องเป็นสิ่งสำคัญ ควรปราศจากเสียง ฝุ่น กลิ่น คว้น และมลภาวะอื่น ๆ แสงสว่างพอเหมาะ ขนาดห้องเรียนควรมีความเพียงพอกับจำนวนนักเรียนแนวโน้มในการสร้างห้องเรียน พยายามให้เปลี่ยนรูปแบบไปจากสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพื่อสะดวกในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ห้องเรียนต้องมีขนาดเหมาะสม เช่น มีพื้นที่ประมาณ 63 ตารางเมตร สำหรับนักเรียน 45 คน ซึ่งเป็นไปตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ถือหลักว่านักเรียน 1 คนต่อพื้นที่ 1.4 ตารางเมตร

ทวีสิทธิ์ สัทธกร (ม.ป.ป. : 62) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ห้องเรียนเป็นหน่วยหลักของโรงเรียนและเป็นสถานที่สำหรับนักเรียนมาเรียนรู้ประสบการณ์ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้กับเด็ก การจัดห้องเรียนในอาคารเรียนทุกห้องที่เป็นไปอย่างถูกสุขลักษณะจัดได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสี่ลักษณะของห้องเรียนที่เหมาะสมในระดับการศึกษาต่าง ๆ มีข้อสังเกตได้ดังนี้

2.1 ห้องเรียนของโรงเรียนอนุบาล ควรมีพื้นที่กว้างขวางมากกว่าห้องเรียนระดับ

2.2 ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ประมาณร้อยละ 50 เพราะจะต้องจัดการเรียนการสอนแบบอเนกประสงค์ การจัดห้องเรียนของนักเรียนอนุบาลที่ดีจะต้องให้มีอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวก เช่น น้ำดื่ม อ่างล้างมือ เป็นต้น

2.3 ห้องเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ควรจุนักเรียนระหว่าง 30 – 35 คน มีบริเวณที่นักเรียนจะรวมกลุ่มสัมพันธ์ทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ หรือบริเวณห้องเรียนชั้นประถมศึกษาส่วนใหญ่สามารถให้เด็กประกอบกิจกรรมเคลื่อนไหว การแสดงนิทรรศการ จึงควรมีพื้นที่กว้างขวางเพียงพอ กับจำนวนนักเรียน เกณฑ์พื้นที่ห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ควรมีประมาณ 1.50 ตารางเมตรต่อนักเรียน 1 คน

3. อาคารประกอบและห้องพิเศษ โรงเรียนควรมีห้องพิเศษ เช่น ห้องสมุด ห้องพยาบาล ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องหัตถศึกษา ชายและหญิง ห้องศิลปะ และดนตรี ห้องประชุม ห้องอุปกรณ์การสอน และห้องอนามัย ห้องต่าง ๆ เหล่านี้ต้องมีอุปกรณ์ที่จำเป็นตามหลักสูตรและกิจกรรมพิเศษครบครัน นอกจากนี้โรงเรียนควรมีอาคารประกอบที่จำเป็นคือ ส้วม โรงฝึกงาน ห้องปฏิบัติงานวิชาการเรียน การครัว เป็นต้น

4. บริเวณโรงเรียน ควรคำนึงถึงสภาพความปลอดภัยของนักเรียน มีรั้วล้อมรอบ ไม่มีน้ำขัง ตกแต่งบริเวณให้สวยงามร่มรื่นเหมาะในการจัดกิจกรรมและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของนักเรียนควรมีบริเวณพอเหมาะกับจำนวนนักเรียน คือเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 10 ตารางวาต่อนักเรียน 1 คน ถ้านักเรียนอนุบาล

ต้องมีสนามเด็กเล่น ควรมีต้นไม้ให้ความร่มรื่นเพื่อให้เด็กได้อาศัยร่มเงา อีกประการหนึ่งโรงเรียนควรมีเครื่องเล่นที่มีลักษณะมั่นคง แข็งแรง ปลอดภัยและสามารถสนองความต้องการในด้านพัฒนาการของเด็ก การอบรมนิสัยเด็ก ให้มีความรักความเป็นระเบียบเรียบร้อย รู้จักภาระและหน้าที่ให้ เห็นความจำเป็นว่าอาคารบ้านช่อง ควรจะมีรั้ว มีขอบเขต มีบริเวณเป็นสัดส่วนต่าง ๆ ที่ถูกต้องจัดระเบียบสวยงามเหมือนโรงเรียน

5. สภาพแวดล้อมในโรงเรียน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน จะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และให้สอดคล้องกับความต้องการทางการศึกษา

6. สภาพแวดล้อมในโรงเรียน มีอิทธิพลมากในด้านการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนเกี่ยวกับบริหารอาคารสถานที่ คือ จะต้องมีการศึกษาที่ดีต่อการตกแต่งบริเวณ จะต้องวางแผนทำโครงการไว้ล่วงหน้า ใช้ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการตกแต่ง และการเพาะปลูกอย่างรู้ทันไปกับความรู้ในทางช่างการก่อสร้าง

รุ่ง พูลสวัสดิ์ (2523 : 112) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับข้อสังเกต ประการที่น่าสนใจในบางประการในการบริหารงานอาคารสถานที่ จะช่วยให้งานอาคารสถานที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น คือ

1. ควรคำนึงถึงความสะอาด ความคงทน แข็งแรงและปลอดภัยเพื่อความสุขของนักเรียนมากกว่าคำนึงถึงความสวยงามเพียงอย่างเดียว

1.1 พื้นที่ห้องที่ขัดมันมาก ๆ อาจทำให้เด็กลื่นล้มได้รับบาดเจ็บ

1.2 ราวบันได บันไดเลื่อน มีรูปกลมมน ไม่ควรเป็นเหลี่ยมเพราะเด็กอาจวิ่งชนได้

1.3 เสาสนามบาสเกตบอลหรือเสาโอลิมปิกควรห่อด้วยกระสอบป่านหรือนวมกันมิให้เด็กได้รับอันตรายเวลาวิ่งชน

1.4 ควรมีต้นไม้ให้ร่มเงาอยู่ในบริเวณโรงเรียนมากพอสมควร ได้ต้นไม้ควรมีน้ำค้างสำหรับนักเรียนนั่งพักต่อเวลาว่าง

1.5 สนามควรสะอาดไม่สกปรกหรือเป็นหลุมบ่อ

1.6 มีที่ดื่ม น้ำ ควรมีให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียน สะอาดปลอดภัยถูกหลักอนามัย

2. ไม่ควรติดป้ายหน้าโรงเรียนว่าสถานที่ราชการห้ามเข้า เพราะโดยหลักการบริหารการศึกษาแล้วโรงเรียนเป็นศูนย์ชุมชน จัดขึ้นเพื่อประชาชน ดำเนินงานโดยประชาชนและเป็นของประชาชน ประชาชนจึงเข้าออกโดยสะดวกสบาย หากเกรงว่ามีคนมาทำความเสียหาย ผู้บริหารต้องใช้เทคนิคในการบริหารด้านมนุษยสัมพันธ์แก้ไข ไม่ควรใช้อำนาจราชการกับประชาชน

3. ต้องใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ให้คุ้มค่าที่สุด ต่อการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่าให้เกิดการสูญเปล่าเป็นอันขาด โดยมุ่งเน้นให้ส่งผลถึงตัวนักเรียนให้มากที่สุดเพราะเป็น

เป้าหมายหลักของการดำเนินงานโรงเรียนคือ พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของนักเรียนเป็นสำคัญ การจัดอาคารสถานที่เพื่อความสะดวกของบุคลากรเป็นเพียงวิถีไปสู่เป้าหมายดังกล่าวเท่านั้น การจัดอาคารสถานที่ใด ๆ ที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาการของเด็กเลยไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมนั้น จัดได้ว่าเป็นการดำเนินงานไม่ตรงเป้าหมาย

4. ต้องคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติที่มีและคิอยู่แล้ว เช่น บึง ลำห้วย ป่าไม้ หรือต้นไม้ใหญ่ ซึ่งเหล่านี้หากได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือตกแต่งให้สวยงามและเอื้อประโยชน์ได้เหมาะสม ตลอดจนการจัดสร้างอาคารให้เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว จะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและกำลังคน กำลังงาน ทั้งจะมีส่วนปลูกฝังการรักษาธรรมชาติ อันเป็นคุณลักษณะประจำวงศ์พันธุ์ให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนได้

จินา สรายุทธพิทักษ์ (2536 : 99) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า นอกจากการจัดสภาพอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้ปลอดภัยแล้ว ยังได้เสนอแนะให้โรงเรียนบริหารจัดการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้นักเรียนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนให้มีความปลอดภัยอีกด้วย บริการดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

1. การจัดสารวัตรสวัสดิภาพในโรงเรียน
2. การหมั่นตรวจอาคารและสถานที่เพื่อให้งานใจว่าจะสามารถให้ความปลอดภัยแก่นักเรียนได้

เสมอขณะอยู่ในโรงเรียน

3. การจัดห้องปฐมพยาบาล

อย่างไรก็ตามงานอาคารสถานที่ ถือเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญอย่างยิ่งในขณะที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียน การที่นักเรียนมีโอกาสนั่งอยู่ในสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ดี ย่อมจะช่วยให้เด็กมีความเจริญงอกงามทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อันเป็นผลรวมช่วยให้นักเรียนมีความสุขและเป็นคนดี นอกจากนี้โรงเรียนยังเป็นตัวอย่างของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ดีให้แก่ทางบ้านและชุมชนอีกด้วย

สุชาติ โสมประยูร (2526 : 32) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ จึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากประการหนึ่งในการจัดการศึกษา การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ ได้แก่ การจัดอาคารสถานที่ อาคารเรียน อาคารประกอบและบริเวณโรงเรียน ให้ถูกหลักสุขาภิบาล การกำจัดขยะมูลฝอยและเหตุรำคาญต่าง ๆ การจัดน้ำดื่ม น้ำใช้ การรักษาความสะอาดทั่วไป การซ่อมแซมสิ่งชำรุดทรุดโทรม การจัดตกแต่งห้องเรียน

จรินทร์ ธานีรัตน์ (2524 : 41 – 42) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การจัดสุขาภิบาลในโรงเรียนเพื่อให้ผลดีต่อเด็กและบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนว่ามีหลักเกณฑ์อยู่ 4 ประการ คือ

1. จัดโรงเรียนให้มีความสะดวกสบายต่าง ๆ อันจะช่วยส่งเสริมความเจริญและพัฒนาการของเด็กนักเรียนทั้งทางกายและทางจิตใจ
2. จัดโรงเรียนให้เป็นสถานที่ที่น่าอยู่ สะอาด สวยงาม ร่มรื่น ส่งเสริมสุขภาพทางจิตและสภาพทางจิตใจอันที่จะได้รับการศึกษาให้ได้ผล
3. จัดโรงเรียนให้เป็นสถานที่ที่ปลอดภัย ปราศจากอุบัติเหตุและอันตรายต่าง ๆ
4. จัดโรงเรียนให้เป็นที่พักพิงจากโรคติดต่อต่าง ๆ

สรุปว่า การจัดสภาพอาคารสถานที่นั้นเป็นเรื่องที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ การจัดโรงเรียนให้มีความสะดวกสบายต่าง ๆ อันจะช่วยส่งเสริมความเจริญและพัฒนาการของเด็กนักเรียน จัดสถานที่ให้สะอาด สวยงาม ร่มรื่นเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิต ตลอดจนถึงการคำนึงถึงความปลอดภัยปราศจากอุบัติเหตุและอันตรายต่าง ๆ

แนวคิดในการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

อาคารสถานที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้โรงเรียนดำเนินงานไปได้โดยสะดวก อาคารสถานที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินของโรงเรียน เช่นเดียวกับบ้านเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนจึงควรที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญต่อการบริหารงานด้านนี้ ในการบริหารงานทั่วไป งาน อาคารสถานที่เป็น 1 ใน 4 ที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญและใช้เวลาในการบริหารงานด้านนี้ให้เหมาะสม

การบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน อาศัยแนวคิดดังนี้

1. การบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญในฐานะที่ให้ความสะดวกและส่งเสริมการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน ผู้บริหารจึงควรให้ความสำคัญและใช้เวลาในการบริหารงานด้านนี้อย่างเหมาะสม
2. งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม มีขอบข่ายครอบคลุมถึงการจัดสร้าง การบำรุงรักษา การควบคุมดูแล และการประเมินผลการดำเนินงาน
3. บริหารมีบทบาทหน้าที่หลายประการในการดำเนินงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ดังนั้นการทราบบทบาทหน้าที่และปฏิบัติได้ครบถ้วน จะทำให้งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ
4. การบริหารงานตามขั้นตอนของกระบวนการบริหาร จะทำให้การดำเนินงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5. ในการดำเนินงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดหลายประการ มาประกอบการพิจารณา เพื่อกำหนดแนวทางดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญมี 3 ประการ คือ

1. การบริหารงานอาคารสถานที่
2. การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
3. การป้องกันอุบัติเหตุในโรงเรียน

วิจิตร วรุตบางกูร (2524 : 89) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ความสำคัญของอาคารสถานที่ต่อการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนมีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติและพฤติกรรมของนักเรียนอยู่มาก ลักษณะรูปร่าง และการจัดสภาพห้องเรียนมีผลต่อกิจกรรมและปฏิกิริยาโต้ตอบของนักเรียนด้วย สิ่งเหล่านี้อาจทำให้การเรียนการสอนเป็นไปโดยราบรื่นหรืออาจจะขัดข้องจนรู้เข้าได้ ส่วนแนวความคิดของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 2) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานอาคารสถานที่ไว้ 5 ประการ คือ

1. เป็นงานบริหารที่ให้ความสะดวกแก่การดำเนินงานหลักของโรงเรียน คือ งานวิชาการ
2. เป็นงานบริหารที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนเป็นไปโดยสะดวกและมีประสิทธิภาพ
3. เป็นการบริหารงานเพื่อเตรียมพร้อมที่จะรับรองความคิด ความเปลี่ยนแปลงทางการจัดการศึกษา เช่น การเพิ่ม การลดของจำนวนนักเรียน หรือความเปลี่ยนแปลงของชุมชน
4. เป็นการบริหารที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความพร้อมและพอใจในการประกอบกิจกรรมการเรียน
5. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของบุคลากรให้พร้อมที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่

รุ่ง พูลสวัสดิ์ (2527 : 111) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าอาคารสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการช่วยเสริมสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมของนักเรียนและบุคลากรอยู่มาก อาคารสถานที่ยังใช้เป็นที่พักปะสังสรรค์ระหว่างนักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อนักเรียน ครูต่อครู ครูต่อผู้บริหาร ผู้บริหารต่อนักเรียนและผู้บริหารโรงเรียนกับประชาชนทั่วไปอีกทั้งเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูและบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ดังนั้นอาคารสถานที่จึงเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษาแก่บุคคลทั่วไป นอกจากนี้อาคารสถานที่ยังเป็นแหล่งที่ให้การศึกษ เพื่อหล่อหลอมให้เป็นคนดี อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ฉะนั้นผู้บริหารการศึกษาจึงต้องให้รอบคอบเพื่อจะได้เกิดประโยชน์แก่โรงเรียนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

การบริหารอาคารสถานที่ หมายถึง การที่ผู้บริหารใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ดำเนินงานอาคารสถานที่ ร่วมกับบุคลากรในโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 102)

ชลิต พุทธิรักษา (2529 : 142) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการบริหารงานอาคารสถานที่ คือ การที่ผู้บริหารใช้อำนาจหน้าที่เท่าที่มีอยู่จัดการดำเนินงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ และการดำเนินงานจะได้ผลเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกฝ่ายที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน

สมพงษ์ เกษมสิน (2523 : 6) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการบริหารไว้ว่า “การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resources) มาประกอบการตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ”

พนัส หันนาคินทร์ (2524 : 3) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ การบริหาร หมายถึง การที่ผู้บริหารใช้อำนาจที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจได้จากตัวบทกฎหมาย (ประเดช) หรืออำนาจที่เกิดจากความดีงามที่มีในตัวเอง เช่น ความรอบรู้และความเป็นผู้มีศีลธรรม มีน้ำใจ (ที่รวมเรียกว่า พระคุณ) ก็ตาม จัดให้องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้ทำงานประสานกันเพื่อไปสู่จุดหมายที่ต้องการ”

สุเทพ ทองประดิษฐ์ และจาวว สารวิทย์ (2521 : 453 – 454) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ ความหมายของงานอาคารสถานที่ไว้ว่า การที่ผู้บริหารโรงเรียนใช้อาคารและสถานที่ตลอดจนบริเวณในโรงเรียนในการให้บริหารแก่นักเรียนในด้านต่าง ๆ โดยที่ผู้บริหารจะต้องใช้วิธีการอย่างมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับบริการอย่างมากที่สุด

เซอร์เรย์ท ซิมมอน (Simon, 1970 : 3) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ ความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน คือ

1. บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
2. ร่วมกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง
3. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน

ความหมายของการบริหาร หมายถึง การจัดการ การควบคุม การอำนวยความสะดวก การบริการและการประสานงาน ให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลดำเนินกิจกรรม ดำเนินการโดยมีผู้บริหารหรือผู้นำ ซึ่งเป็น

ผู้ใช้อำนาจพระเดชและพระคุณโดยอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการบริหาร สามารถนำเอาทรัพยากรหรือปัจจัยในการบริหาร มาประกอบการหรือดำเนินการตามกระบวนการการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและพึงพอใจของคนทุกฝ่าย

ความหมายของอาคารสถานที่ (School building)

วสันต์ ธีระนุรักษ์ (2521 : 2) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า อาคารสถานที่ หมายความว่า ตึก บ้านเรือน ร้าน แพ คลังสินค้า สำนักงาน หรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นใด ซึ่งบุคคลได้เข้าอยู่หรือเข้าใช้สอยได้ รวมทั้งอสังหาริมทรัพย์ หรือสิ่งปลูกสร้างอันเป็นชุมชนของประชาชน ไม่ว่าในร่มหรือกลางแจ้งและโดยเฉพาะที่ซึ่งติดต่อกับทางสาธารณะนั้น ให้หมายความถึง สะพาน อุโมงค์ ท่อ หรือรางระบายน้ำเพื่อการสุขาภิบาล รั้วหรือกำแพงกับทั้งประตูรั้วหรือกำแพงนั้น ป้ายโฆษณาอันติดไว้อย่างถาวร ซึ่งมีขนาดเกิน 1 ตารางเมตร รวมทั้งอยู่เรือ คนเรือ เชื้อนอน ทำน้ำหรือท่าจอดเรือด้วย

ดังนั้น การบริหารงานอาคารสถานที่ หมายถึง การที่ผู้บริหารใช้อำนาจหน้าที่เท่าที่มีอยู่ ดำเนินงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนร่วมกับบุคลากรในโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

1. อาคารเรียนถาวร อาคารกึ่งถาวร อาคารชั่วคราว ซึ่งรวมถึงห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ห้องพยาบาล ห้องพักรู ห้องพัสดุ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนูปกรณ์ ฯลฯ
2. อาคารประกอบหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น เช่น อาคารเอนกประสงค์โรงฝึกงาน บ้านพักนักเรียน บ้านพักนักการศึกษา โรง ส้วม เรือนเพาะชำ รั้ว ถึงประปา ศาลาพัก บ่อน้ำ สระน้ำ โรงอาหาร เสาธง ฯลฯ
3. บริเวณโรงเรียน เช่น สนาม ถนน ที่พักผ่อนหย่อนใจ สวนหย่อม แปลงเกษตร สนามเด็กเล่น เป็นต้น

สมพงษ์ แผนชัยภูมิ (2542 : 13) สรุปได้ว่า การบริหารอาคารสถานที่ หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินการเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถานศึกษาให้ได้รับประโยชน์สูงสุดนั่นเอง

ความหมายของสิ่งแวดล้อม

สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 3) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม (จับต้องได้และมองเห็นได้) และเป็นนามธรรม (เช่น วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยส่วนหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจร หรือวัฏจักรซึ่งเกี่ยวข้องกันทั้งระบบ

วรรณ พิธิยานุวัฒน์ (2519 : 31) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายไว้ว่า “สิ่งแวดล้อม หมายถึง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นที่มีอิทธิพลต่อบุคคล เช่น บริเวณสถานที่ตั้งของอาคารต่าง ๆ ตลอดจนบริเวณต่าง ๆ รวมทั้งการถ่ายอากาศ แสงสีและเสียง ซึ่งมีอิทธิพลในการสร้างบรรยากาศต่อบุคคล ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท

1. สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับเพื่อน เช่น พฤติกรรมของเพื่อน
2. สภาพแวดล้อมในห้องเรียน เช่น พฤติกรรมการสอนของอาจารย์
3. สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับการบริหาร
4. สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับอาคารสถานที่

สำนักงานการประถมศึกษา (2528) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง สภาพและสิ่งทีจัดให้บริการในโรงเรียน ได้แก่

1. พื้นที่สร้างโรงเรียน
2. อาคารเรียนและสิ่งก่อสร้าง
3. ห้องเรียนและเครื่องใช้ในห้องเรียน
4. การถ่ายเทอากาศและแสงสว่าง
5. เสียง
6. ห้องพยาบาล
7. โรงอาหาร
8. โรงครัว
9. สนาม
10. น้ำดื่ม น้ำใช้
11. ไม้และที่ปัสสาวะ
12. การกำจัดขยะมูลฝอย
13. การกำจัดน้ำโสโครก
14. การรักษาความสะอาดและการดูแลรักษา
15. การสำรวจสถานะทางด้านสุขภาพในโรงเรียน

อดิษฐ์ ชาติกำแหง (2537 : 58) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของ การบริหารงานอาคารสถานที่ว่า งานบริหารอาคารสถานที่หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับอาคารสถานที่เพื่อให้ใช้ในการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและได้ผลตามเป้าหมาย

กิตติมา ปริศิตติก (2532 : 197) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายว่า งานบริหารอาคารสถานที่ หมายถึง การรู้จักหา รู้จักใช้อาคารให้เกิดประโยชน์สูงสุดรวมทั้งการควบคุมดูแลรักษาการให้บริการแก่ชุมชน และการรู้จักส่งเสริมทะนุบำรุงรักษาอาคารสถานที่ ที่มีอยู่ในสภาพดีและสนองความต้องการได้อย่างเพียงพอ อาคารสถานที่ของโรงเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าเรามุ่งให้การเรียนการสอนบรรลุอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็จำเป็นต้องจัดอาคารสถานที่ของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพดี ถูกหลักวิชาเอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด และประหยัดที่สุดด้วย โดยนัยสากล สิ่งแวดล้อม หมายถึง สรรพสิ่ง ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ และกิจกรรมทั้งหลายที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งออกเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ

1. สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศ น้ำ ดิน พลังงาน มนุษย์ สัตว์ และพืช เป็นต้น
2. สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น ได้แก่ อาคารสถานที่ ผู้ โทรทัศน์ รถยนต์ ตู้เย็น ฯลฯ รวมทั้งระบบการจัดการ กิจกรรม ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ นันทนาการ วัฒนธรรม การปกครอง ศิลปกรรม ศาสนา เศรษฐกิจ ฯลฯ

ปริญญ์ อังสุสิทธิ์ (2521 : 48 – 49) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สิ่งแวดล้อมความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนจึงมีอิทธิพลต่อบุคลากรในโรงเรียน ซึ่งมีทั้งผู้บริหาร ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ด้วยเหตุนี้ทางโรงเรียนจึงต้องจัดสร้างสภาพแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้ช่วยในการสร้างบรรยากาศเกื้อหนุน ไม่ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งหมายถึง การทำให้เปราะเปื้อนสกปรก เช่น อากาศ น้ำ พื้น ที่ อาหาร เสี่ยง และอื่น ๆ สาเหตุส่วนใหญ่ที่ทำให้สิ่งแวดล้อมสกปรกนั้นเนื่องมาจากมนุษย์เป็นผู้สร้างทั้งสิ้น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ จำแนกได้ 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. น้ำเป็นพิษ ซึ่งหมายถึง น้ำดื่ม น้ำใช้สกปรก ซึ่งเกิดจากการชักล้างและใช้ล้างสิ่งสกปรกโดยไม่มีการระบายน้ำ ปล่อยน้ำให้น้ำขังและเสีย หรือเกิดจากการทิ้งของเสียลงแม่น้ำ ลำคลอง และน้ำบาดาลเกิดจากบรรยากาศที่เสีย ทำให้น้ำพลอยเน่าเสียไปด้วย
2. อากาศเป็นพิษ ซึ่งหมายถึง อากาศสกปรกอันเกิดจากการหุงหาอาหารของมนุษย์พร้อมกับอุบัติของธรรมชาติ เช่น การระเบิดของภูเขาไฟ อากาศเป็นพิษ ซึ่งเกิดจากฝุ่นละออง เขม่าควันไฟ เถ้าถ่าน หมอกควัน กลิ่นเน่าเหม็น ก๊าซต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้คนเดือดร้อน
3. ของเสียเป็นพิษที่เป็นของแข็ง ได้แก่ เศษขยะสิ่งปฏิกูลของโสโครกต่าง ๆ ที่ทิ้งลงสู่พื้นดิน นานเข้าก็เกิดการเน่าเหม็น ทำให้เป็นพิษได้

4. เสียงเป็นพิษ ซึ่งเป็นเสียงที่รบกวนประสาท เป็นการทำลายความสงบสุข บั่นทอนจิตใจ และร่างกาย จนเป็นผลทำให้คนเป็นโรคประสาทได้ง่าย ๆ เหมือนกัน

สิ่งแวดล้อมจึงเป็นส่วนสำคัญในโรงเรียนที่ต้องจัดการวางแผนป้องกันแก้ไข และพัฒนาให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เพราะสิ่งแวดล้อมที่ดีมีอิทธิพลต่อสุขภาพอนามัย ทั้งทางกายและจิตใจของบุคลากรในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี เพราะในวันหนึ่ง ๆ โดยทั่วไปแล้วมนุษย์จะอยู่ภายใต้สภาวะแวดล้อมทั่ว ๆ ไปของการดำรงชีวิตประจำวัน สรุปแล้วตลอดเวลา 24 ชั่วโมงในวันหนึ่ง ๆ มนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม และนับวันจะเพิ่มความสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ

พอสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องคอยดูแลเอาใจใส่เพราะสภาพแวดล้อมทำให้คนเปลี่ยนแปลงไปได้ดีหรือไม่ สภาพแวดล้อมมีส่วนทำด้วยเพราะสภาพแวดล้อม เช่น แสงสว่าง การถ่ายเทอากาศ เสียง สี เหล่านี้มีส่วนกระทบกับผู้อยู่ในสถานศึกษาตลอดเวลา จึงมีอิทธิพลต่อบุคลากร ผู้บริหารจึงต้องเข้าใจหลักการจัด การรับ การบริการ ให้สภาพแวดล้อมสถานศึกษาเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษาในทุกรูปแบบได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้อย่างดี

ความสำคัญของการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528 : 14) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับแสดงผลสรุปจากการประชุมระดมความคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาต่อการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนว่า อาคารสถานที่ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยให้โรงเรียนดำเนินงานไปได้สะดวก อาคารสถานที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินงานของโรงเรียน เช่นเดียวกับบ้าน เป็นที่อยู่อาศัยของบุคคล จึงควรที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญต่อการบริหารงานอาคารสถานที่ให้เหมาะสมกับสำคัญของงาน ผลสรุป จากการประชุมระดมความคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในเรื่องนี้มีว่า ผู้บริหารควรใช้เวลาบริหารงานอาคารสถานที่สัปดาห์ละ 3 – 4 ชั่วโมง แล้วแต่ขนาดของโรงเรียน และการบริหารงานอาคารสถานที่ที่มีความสำคัญในระดับใดก็ตาม แล้วแต่สภาพปัญหาของแต่ละโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 90) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน มีความสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นการบริหารงานที่ให้ความสะดวกแก่การดำเนินงานหลักของโรงเรียน คือ งานวิชาการ

2. เป็นการบริหารงานที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนเป็นไปโดยสะดวกและมีประสิทธิภาพ

3. เป็นการบริหารงานเพื่อเตรียมพร้อมที่จะรองรับความคิดและความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา เช่น การเพิ่มหรือลดของจำนวนนักเรียน

4. เป็นการบริหารงานที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความพร้อม และพอใจในการประกอบกิจกรรมนักเรียน

5. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของบุคลากรให้พร้อมปฏิบัติงานในหน้าที่

นอกจากความสำคัญโดยสรุปทั้ง 5 ประการแล้ว อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมยังมีประโยชน์ดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นที่ประกอบการเรียนการสอนโดยตรง
2. เป็นที่เก็บวัสดุในการดำเนินงานต่าง ๆ
3. เป็นสื่อการเรียนอย่างดี
4. เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมนอกห้องเรียนของนักเรียนและกิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากการเรียนการสอน

5. เป็นที่ประกอบกิจกรรมของการบริหารงานโรงเรียนทุกงาน
6. มีส่วนในการกล่อมเกลาจิตใจนิสัยของนักเรียน
7. มีส่วนเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยการอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

เมื่ออาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมมีประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว จึงควรที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญต่อกับบริหารงานด้านนี้ให้มากพอสมควรตามความจำเป็นของงาน และแบ่งเวลาให้แก่การบริหารงานด้านนี้ ให้มีสัดส่วนที่เหมาะสม

วิจิตร วรุตบางกูร (2524 : 16) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าความสำคัญของอาคารสถานที่ไว้ว่า โดยหลักการบริหารการศึกษาแล้ว อาคารสถานที่ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

โรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2536 (2536 : 90) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สำหรับการดำเนินงานเพื่อพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและมาตรฐานตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2536 กล่าวถึงหลักการการจัดการอาคารและการจัดสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมว่า หมายถึง การกำหนดตำแหน่งของอาคารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของโรงเรียนให้เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยอย่าง

เต็มที่ เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน และเกิดสภาพภูมิประเทศ ตลอดจนจัดสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม ซึ่งความเหมาะสมนั้นพิจารณาได้จาก

1. การแบ่งสัดส่วนพื้นที่ของกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนอย่างชัดเจน เช่น พื้นที่อาคารสำหรับการเรียนการสอน พื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรมกีฬาและนันทนาการ พื้นที่สำหรับการฝึกงาน พื้นที่สำหรับการจัดสิ่งปลูกสร้าง เป็นต้น
2. การวางผังบริเวณปลูกสร้างอาคารเรียนและอาคารประกอบ เช่น ถูกต้องตามทิศทางลม เอื้อต่อการรับแสงสว่างและป้องกันเสียงรบกวนได้
3. การจัดให้มีทางเดินเท้าระหว่างอาคาร เช่น ทำทางเดินที่มีหรือไม่มีหลังคาเชื่อมระหว่างอาคารต่าง ๆ โดยจัดทำจากวัสดุในท้องถิ่น หรือใช้พันธุ์ไม้ที่ให้ร่มเงา พันธุ์ไม้เลื้อย หรือพันธุ์ไม้พุ่มดอก เป็นต้น
4. การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่จะให้ทัศนียภาพที่สวยงามน่าเรียน เช่น ต้นไม้ สนามหญ้า สระน้ำ ทางน้ำธรรมชาติ ไม้ดอกไม้ประดับ รวมทั้งจัดให้มีระบบการกำจัดขยะเปียกขยะแห้งให้หมดไป หรือปรับปรุงเพื่อกลับมาใช้ใหม่ในรูปแบบอื่น เช่น การทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ จะได้เกิดความหวงแหนและปรารถนาที่จะธำรงความเป็นธรรมชาติให้กับประเทศชาติตลอดไป

สุปริชา หิรัญโร (2524 : 182) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ความสำคัญของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมว่า อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมนั้น นอกจากจะเป็นที่พักอาศัยที่มั่นคงแข็งแรง มีความสมบูรณ์เอื้ออำนวยต่อการเรียนแล้ว ยังเป็นที่พบปะสังสรรค์ ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างครู นักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้แล้วอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนยังมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรม เช่น กวิน กำนัน สมบัติปัญญา และสังคมของนักเรียนและครูอีกด้วย และยังให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่ดีมีส่วนช่วยทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนรู้ ก่อให้เกิดความจงรักภักดีและความภาคภูมิใจในสถาบัน ซึ่งจะมีผลไปถึงความพยายามที่จะสร้างสามัคคีในหมู่คณะ และสร้างชื่อเสียงเกียรติยศให้กับตนเองและสถาบัน

ภิญโญ สาร (2519 : 403 – 405) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ลักษณะอาคารสถานที่ของโรงเรียนประถมศึกษาที่ดีควรยึดหลักการดังนี้

1. ประโยชน์ใช้สอย อาคารสถานที่ของโรงเรียนประถมศึกษาต้องถือเอาประโยชน์ใช้สอยที่จะเกิดผลดีกับการเรียนการสอน และความสะอาดปลอดภัยสงบสุข ร่มเย็น สำหรับนักเรียนที่ยังอยู่ในวัยเด็กเล็กเป็นสำคัญ

2. ดัดแปลงได้หลายอย่าง ผังกั้นห้องเรียนหรือวัตถุประสงค์ใด ๆ เกี่ยวกับอาคารพยายามให้ดัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องทุบทำลาย ทั้งนี้เพื่อความสะดวกต่อการขยายต่อเติมและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

3. บรรยากาศเหมือนบ้านสำหรับเด็กพยายามจัดบริเวณโรงเรียนให้มีสภาพร่มรื่นคล้ายบ้านที่อบอุ่น ซึ่งช่วยให้เด็กรักและอยากมาโรงเรียน

4. ขยายโรงเรียนได้สะดวก เนื่องจากพลเมืองเพิ่มมากขึ้น ผู้บริหารต้องคำนึงถึงว่าพรบ.ที่จะขยายได้ทั้งแนวนอน และได้ทั้งแนวตั้ง

5. ทนทานต่อการใช้งานทั้งถูกวิธีและไม่ถูกวิธี

6. สมบูรณ์ คือการมีอาคารสถานที่และเครื่องใช้สอยสมบูรณ์ครบเพียงพอกับความต้องการและการใช้ของนักเรียน

7. ผู้ปกครองและชาวบ้านในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่พอใจอาคารสถานที่ของโรงเรียนเป็นครั้งเป็นคราวได้สะดวกเพราะโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการบริการชุมชน อสังคม

ที่ตั้งและบริเวณโรงเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2522 (กรมสามัญศึกษา 2524 : 1 – 22) ดังนี้คือ

1. โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้ย่านชุมชนหรือย่านที่พักอาศัยของนักเรียน นักเรียนร้อยละ 95 ขึ้นไปเดินทางไปโรงเรียนใช้เวลาไม่เกิน 45 นาที

2. สภาพที่ตั้งของโรงเรียนต้องไม่เป็นที่ลุ่มเกินไป (ที่ลุ่ม หมายถึง พื้นที่ที่มีระดับต่ำกว่าบริเวณข้างเคียง มีน้ำขังหรือน้ำท่วมถึงเป็นครั้งคราว ไม่รวมถึงกรณีที่ท่วมตามฤดูกาล)

3. โรงเรียนมี ที่ดินตามเกณฑ์ ต่อไปนี้

ขนาด 1 – 24 ห้องเรียน มีที่ดินไม่ต่ำกว่า 6 ไร่

ขนาด 25 – 36 ห้องเรียน มีที่ดินไม่ต่ำกว่า 9 ไร่

ขนาด 37 – 48 ห้องเรียน มีที่ดินไม่ต่ำกว่า 12 ไร่

ขนาด 49 – 60 ห้องเรียน มีที่ดินไม่ต่ำกว่า 15 ไร่

4. บริเวณโรงเรียนได้รับการดูแลตกแต่งอย่างเหมาะสม สวยงาม สะอาด เรียบร้อยร่มรื่นอยู่แถว มีไม้ดอก ไม้ยืนต้น ที่นั่งพักผ่อน ถนน ทางเดิน สนามและเครื่องกันเขต

5. โรงเรียนตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม บริเวณรอบ ๆ โรงเรียนไม่มีแหล่งเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม (แหล่งเสื่อมโทรมทางศีลธรรม หมายถึง แหล่งยาเสพติด แหล่งโสเภณี แหล่งการพนัน สถานอาบอบนวด บาร์ ในคัลลัป ฯลฯ)

6. บริเวณภายในโรงเรียนถูกสุขลักษณะ ไม่มีน้ำขัง ไม่มีน้ำครำ ไม่มีกองขยะหรือสิ่งปฏิกูล รวมทั้งสิ่งซึ่งจะเป็นอันตรายต่อครูและนักเรียน

7. บริเวณรอบ ๆ โรงเรียนถูกสุขลักษณะ ไม่มีน้ำขัง สิ่งปฏิกูล ไม่มีสิ่งรบกวนหรือสิ่งที่เป็นภัยต่อสุขภาพหรืออันตรายต่อครูและนักเรียน

8. ที่ตั้งของอาคารถูกสุขลักษณะ (หมายถึง ที่ตั้งอาคารอยู่ห่างจาก เสี่ยง กลิ่น ควัน ฝุ่น รบกวน)

9. โรงเรียนต้องมีผังบริเวณเต็มรูป

หลักการบริหารงานอาคารสถานที่

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดบทบัญญัติ 10 ประการ เพื่อให้โรงเรียนได้มีแนวทางในการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา ตามจุดมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2542 เน้น บทบัญญัติที่เป็นหลักการ และเป็นแนวทางการพัฒนาอาคารสถานที่ก็คือ บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน หรือของสถานศึกษา ที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข บ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติ โดยนักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงและปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความวินัย เอื้อเพื่อเพื่อแผ่ มีความรักสามัคคี รวมทั้งการจัดให้โรงเรียนมีความร่มรื่น มีต้นไม้ แหล่งน้ำ ไร่นา ไร่ฝุ่น ไร่ผลไม้ เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อม มีแผนผังเต็มรูปแบบ มีห้องเรียน ห้างสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการ ตลอดจนสนามกีฬาครบครัน โดยให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2538 : 9)

กิติมา ปริติดิตร (2532 : 19 – 20) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า หลักการในการบริหารงานทั่ว ๆ ไปที่ประสบผลสำเร็จและสามารถนำมาใช้ในการบริหารการศึกษาซึ่งรวมถึงการบริหารงานอาคารสถานที่ พอสรุปได้ 15 ประการ ดังนี้

1. ต้องกำหนดนโยบายไว้ชัดเจนแน่นอน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานจะได้เข้าใจนโยบายของหน่วยงาน และปฏิบัติงานตามนโยบายนั้นอย่างถูกต้อง

2. มีศูนย์กลางอำนาจการ โดยจัดบุคลากรให้รับผิดชอบในการทำงานนั้น ๆ โดยตรง

3. ระบุหน้าที่การทำงานอย่างกระจ่างชัด กำหนดหน้าที่ความสำคัญในการปฏิบัติงานพร้อมทั้งระบุการแบ่งปันทรัพยากรในการบริหารงานให้เหมาะสมกับลักษณะของหน่วยงานและประสานงานกันด้วย

4. จัดให้มีระบบการทำงานที่เหมาะสม

5. มีการอำนวยการที่ดี

6. จัดให้หน่วยงานสนองต่อภาวะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

7. จัดหาบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับงาน
8. ความรับผิดชอบและอำนาจควบคู่ไปด้วย
9. การออกคำสั่งควรทำตามลำดับชั้นสายการบังคับบัญชา
10. ควรมีการวางแผนการทำงานทุกขั้นตอน
11. ควรคำนึงถึงหลักประสานงาน เพื่อให้งานรุดไปข้างหน้าและเกิดความคล่องตัว
12. จะต้องสร้างงานและติดตามงาน
13. มีการพิจารณาความดีความชอบด้วยความยุติธรรม
14. คำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น ขวัญกำลังใจ

การสื่อความหมาย ความขัดแย้ง และความพึงพอใจในการทำงานเป็นต้น

หลักการอย่างกว้าง ๆ ในการบริหารหน่วยงานที่ได้กล่าวมาแล้ว จะมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่จะใช้วิธีการบริหารอย่างมีหลักเกณฑ์และมีขั้นตอนในกาจัดเนิงานได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ผู้บริหารยังจำเป็นต้องมีศิลปะในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้ มีศิลปะในการสั่งงาน มีศิลปะในการติชม มีศิลปะในการวางตัว มีศิลปะในการแสดงความคิดเห็น มีศิลปะในการรักษามัคคีในหมู่คณะ มีศิลปะในการส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชา และมีศิลปะในการปรับปรุงตนเอง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีหลักการสำหรับผู้บริหารการศึกษาจำเป็นต้องใช้ในการบริหารงานให้บรรลุผล กล่าวคือ

1. ต้องมีการระบุหรือกำหนดความมุ่งหมายที่แน่นอนลงไป มีการแจ้งแนวปฏิบัติให้เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป
2. ควรแบ่งงานในหน่วยงานออกเป็นหมวดหมู่ เป็นฝ่าย หรือเป็นงานเฉพาะอย่างและมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะเรื่องไป
3. กำหนดให้มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ แบ่งงานเป็นขั้นตอนและสัมพันธ์กันทั้งระบบ
4. ในการบริหารงานโรงเรียน อาจจัดฝ่ายธุรการเป็นอำนวยการทำงานเป็นแหล่งกลางที่ครู นักเรียน และผู้เกี่ยวข้องจะมารับบริการได้
5. สถานศึกษาหรือโรงเรียนควรจะได้เตรียมการไว้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ
6. มีการจัดทำโปรแกรมการศึกษา โครงการศึกษา โครงการสอนหรือแผนการสอน
7. การจัดการเรียนการสอน ควรใช้คนที่มีความสามารถเฉพาะ
8. มีการวางแผนการศึกษา หรือแผนการทำงานเป็นระยะ ๆ ไป

9. ควรมีการติดตามงาน โดยสังเกตการทำงาน หรือสังเกตการสอน จัดให้มีการนิเทศขึ้นเมื่อเห็นว่าจำเป็น

10. จัดทำหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณาความดีความชอบ

หลักการอย่างกว้าง ๆ ในการบริหารหน่วยงานที่ได้กล่าวมา จะมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่จะใช้วิธีการบริหารอย่างมีหลักเกณฑ์และมีขั้นตอนในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ผู้บริหารยังจำเป็นต้องมีศิลปะในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้ มีศิลปะในการสั่งงาน มีศิลปะในการชักชวน มีศิลปะในการวางตัว มีศิลปะในการแสดงความคิดเห็น มีศิลปะในการรักษาสาขาค้ำในหมู่คณะ มีศิลปะในการส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชา และมีศิลปะในการปรับปรุงตนเอง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีหลักการสำหรับผู้บริหารการศึกษาจำเป็นต้องใช้ในการบริหารงานให้บรรลุผล กล่าวคือ

1. ต้องมีการระบุหรือกำหนดความมุ่งหมายที่แน่นอนลงไป มีการแจ้งแนวปฏิบัติให้เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป

2. ควรแบ่งงานในหน่วยงานออกเป็นหมวดหมู่เป็นฝ่ายหรือเป็นงานเฉพาะอย่างและมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะเรื่องไป

3. กำหนดให้มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ แบ่งงานเป็นขั้นตอนและสัมพันธ์กันทั้งระบบ

4. ในการบริหารงานโรงเรียน อาจจัดฝ่ายธุรการเป็นอำนวยการทำงานเป็นแหล่งกลางที่ครู นักเรียน และผู้เกี่ยวข้องจะมารับบริการได้

5. สถานศึกษาหรือโรงเรียนควรจะได้เตรียมการไว้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ๆ

6. มีการจัดทำโปรแกรมการศึกษา โครงการศึกษา โครงการสอนหรือแผนการสอน

7. การจัดการเรียนการสอน ควรใช้คนที่มีความสามารถเฉพาะ

8. มีการวางแผนการศึกษา หรือแผนการทำงานเป็นระยะ ๆ ไป

9. ควรมีการติดตามงาน โดยสังเกตการทำงาน หรือสังเกตการสอน จัดให้มีการนิเทศขึ้นเมื่อเห็นว่าจำเป็น

10. จัดทำหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณาความดีความชอบ

ทวิสิทธิ์ สัทธกร (2541 : 17 – 20) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าหลักการขั้นพื้นฐานในการบริหารงานอาคารสถานที่ไว้ คือ การบริหารอาคารเรียน ห้องเรียน อาคารประกอบและห้องพิเศษ บริเวณโรงเรียน และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ซึ่งพอจำแนกได้พอสังเขป ดังนี้

1. อาคารเรียน ควรเป็นอาคารถาวรใช้ได้ทุกฤดูกาล ถูกสุขลักษณะ จำนวนของอาคารเรียน ควรเหมาะสมกับจำนวนนักเรียน อาคารเรียนทุกหลังรวมทั้งอาคารประกอบ เช่น ห้องประชุม โรงอาหาร โรงพลศึกษา โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย สามารถดัดแปลงการใช้งานได้หลายงานการจัดบรรยากาศ และการตกแต่งเหมาะสม ทนทานต่อการใช้งาน รวมทั้งควรมีเครื่องใช้ไม้สอยไว้อำนวยความสะดวก

ทั้งนี้ อาคารเรียนจะต้องอำนวยความสะดวกให้ได้ใช้วัสดุทางการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด จะต้องสามารถรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ อาคารเรียนมีประสิทธิภาพและมีความทันสมัยด้านการใช้สอย ที่ตอบสนองความก้าวหน้าทางนวัตกรรมทางการศึกษา การวางแผนอาคารเรียนยึดหลักประหยัด และหลักการทางเศรษฐกิจ คัดเลือกวัสดุอุปกรณ์ให้นักเรียนได้รับความสะดวกสบายทางกายภาพ นักเรียนและครูมีความสุข และเกิดความภาคภูมิใจในการใช้ชีวิตอยู่ภายในอาคาร ซึ่งควรออกแบบให้เสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ แบ่งส่วนต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ใช้สอย เช่น แบ่งเป็นส่วนพื้นที่ของงานบริหาร หรือส่วนของงานกิจกรรมการเรียนการสอน

2. ห้องเรียน ควรอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ เป็นสัดส่วนเรียบร้อย มีอุปกรณ์ครุภัณฑ์ประจำห้องครบครันและอยู่ในสภาพดี สุขลักษณะประจำห้องเป็นระเบียบ ปลอดจากเสียง ฝุ่น กลิ่น คิว และมลภาวะอื่น ๆ แสงสว่างพอเหมาะ ขนาดห้องเรียน วรรณะความเพียงพอกับจำนวนนักเรียนและเหมาะสมกับระดับการศึกษา

3. อาคารประกอบและห้องพิเศษ โรงเรียนควรมีห้องพิเศษ เช่น ห้องสมุด ห้องพยาบาล ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องหัตถศึกษา ห้องศิลปะและดนตรี ห้องประชุม ห้องอุปกรณ์การสอน และห้องอนามัย ในส่วนของอาคารประกอบทำเช่น เช่น ล้าง โรงฝึกงาน ห้องปฏิบัติงานวิชาการเรียน หรือการครัว เป็นต้น ซึ่งห้องต่าง ๆ ดังกล่าวควรต้องมีอุปกรณ์จำเป็นตามหลักสูตรครบครันด้วย

4. บริเวณโรงเล่น ควรคำนึงถึงสภาพความปลอดภัยของนักเรียน มีรั้วล้อมรอบ ไม่มีน้ำขัง ตกแต่งบริเวณให้สวยงามร่มรื่น เหมาะในการจัดกิจกรรมและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของนักเรียน ควรมีต้นไม้ให้ความร่มรื่นเพื่อให้เด็กได้อาศัยร่มเงาในยามแดดร้อนได้ ควรมีเครื่องเล่นที่มีลักษณะมั่นคง แข็งแรง ปลอดภัย ไว้ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย และจิตใจของนักเรียน

5. สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และความต้องการด้านการจัดการศึกษา เพราะสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลมากในด้านการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน

ปริญญ์ อังสุสิงห์ (2521 : 16) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า แบ่งส่วนต่าง ๆ ตามความดังของเสียงออกเป็น 3 เขตด้วยกัน

1. บริเวณที่เสี่ยงเสียง ได้แก่ บริเวณการเรียนการสอน ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของอาคารเรียนต่าง ๆ ห้องเรียนทั่วไป และห้องเรียนเฉพาะบางห้อง และห้องสมุด และบริเวณที่พักอาศัยทั้งหมด ซึ่งเป็นบริเวณที่ต้องการความสงบเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกิดสมาธิในการเล่าเรียนและการทำงาน

2. บริเวณที่มีเสียงดังปานกลาง ได้แก่ บริเวณที่จัดไว้เป็นตอนสำนักงาน อำนวยการ ชุมนุม ที่ตั้งหอประชุม ห้องคหกรรมศาสตร์ ห้องนั่งเล่น ห้องอาหาร เป็นต้น

3. บริเวณที่มีความดัง ได้แก่ บริเวณที่ตั้งของโรงฝึกงาน โรงพลศึกษา ห้องดนตรี ภาควิชา ปรุทูป จันทร (2510 : 50 – 51) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ การแบ่งเขตการศึกษาต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

1. เขตบริหาร มีอาคารต่าง ๆ ของฝ่ายบริหาร
2. เขตการสอน ประกอบด้วยอาคารเรียนและอาคารอื่น ๆ ของภาควิชาต่าง ๆ รวมทั้ง ห้องสมุด และห้องประชุม
3. เขตสังคมและบันเทิง ได้แก่ สโมสรครูและนักเรียน รวมถึงสนามกีฬาต่าง ๆ
4. เขตที่อยู่อาศัย ได้แก่ หอพัก ที่พักของครูอาจารย์ ที่พัก าน ภารโรง
5. ถนนทางเดิน ที่จอดรถยนต์ รั้ว
6. การรักษาความสะอาด ปลอดภัย

จากหลักการขั้นพื้นฐานในการบริหารงานอาคารสถานที่ดังกล่าวมาจะต้องวางแผนทำโครงการไว้ล่วงหน้า ต้องใช้ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการตกแต่งและการเพาะปลูกควบคู่ไปกับความรู้ในทางก่อสร้าง รวมทั้งจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการตกแต่งบริเวณอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า อาคารสถานที่ในโรงเรียนล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมที่จะต้องเกี่ยวข้องกับนักเรียนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับมีความคาดหวังที่จะให้หน่วยงานหรือโรงเรียนของตนเองมีความเจริญก้าวหน้าพัฒนาได้ดี มีอาคารสถานที่พอเพียง อีกทั้งปรารถนาที่จะเป็นแหล่งหล่อหลอมเยาวชนและประชาชนในสังคมให้พัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ซึ่งผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญใช้เวลาเอาใจใส่ต่อการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้เหมาะสม เพราะการศึกษาที่เป็นแบบแผนอยู่ที่โรงเรียน อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมภายในบริเวณโรงเรียนก็มีส่วนช่วยสร้างเสริมความเจริญงอกงามทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคมของนักเรียนอยู่มากทีเดียว

ประเภทของงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา ได้กำหนดประเภทของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. อาคารเรียน ซึ่งรวมถึงห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ห้องพัสดุ ห้องพยาบาล ฯลฯ

2. อาคารประกอบและสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ เช่น อาคารเอนกประสงค์ โรงฝึกงาน โรงอาหาร ห้องส้วม เรือนพักนักเรียน ฯลฯ

3. บริเวณโรงเรียน เช่น สนาม ถนน ที่พักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ

สุปรีชา หิรัญโร (2524 : 182) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ การแบ่งประเภทอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ในโรงเรียนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้คือ

1. บริเวณเรียน (Study Area) ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น

1.1 ห้องเรียนทั่วไป (General Classroom) หมายถึง ห้องเรียนโดยทั่วไปซึ่งใช้สอนตามปกติ ไม่มีวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ปกติ หรือกิจกรรมอื่นที่นอกเหนือไปจากกระบวนการเรียนการสอน

1.2 ห้องเรียนเฉพาะวิชา (Specialized Classroom) หมายถึง บริเวณเพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ หรือห้องเรียนประจำวิชาที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งต้องการอุปกรณ์ เครื่องมือพิเศษแตกต่างไปจากห้องเรียนอื่น เช่น ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องเรียนวิชาดนตรี นาฏศิลป์ ภาษาอังกฤษ คหกรรมศิลป์ เป็นต้น

2. บริเวณบริการและสนับสนุนการเรียน (Auxiliary Spaces) หมายถึง บริเวณที่จัดขึ้นเพื่อ กิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากกิจกรรมภายในห้องเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกโดยการให้บริการแก่ครู และนักเรียน ช่วยให้การดำเนินการของโรงเรียนเป็นไปโดยราบรื่น ซึ่งได้แก่ บริเวณห้องบริหารและ ห้องธุรการ ห้องพัสดุ ห้องส้วม ห้องประชุม ห้องพยาบาล ห้องสมุด บริเวณเอนกประสงค์ ซึ่งใช้ กิจกรรมได้หลายอย่าง เช่น ประชุม รับประทานอาหาร หรือฝึกซ้อมการแสดง ฝึกซ้อมวิชาพลศึกษา เป็นต้น

3. บริเวณพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation Area) หมายถึง บริเวณที่นักเรียนใช้พักผ่อน อริยาบท ทบพระทัย การกระหายน้ำ เล่นกีฬา ฟังดนตรี เช่น สโมสรนักเรียน สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ค่ายพักแรม สวนหย่อม เป็นต้น

4. บริเวณที่พักอาศัย (Residential Area) หมายถึง บริเวณที่ใช้เป็นที่พักอาศัยของนักเรียน ครู อาจารย์ ในโรงเรียน เช่น หอพักนักเรียนประจำ เป็นต้น

เนื่องจากโรงเรียนแต่ละแห่ง มีการดำเนินงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่ต้องใช้งบประมาณ ในการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปัจจุบัน จะมีการแลกเปลี่ยน วิธีการและใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย มีการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการ จัด กิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ดังนั้นในการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงอาคารสถานที่และจัดสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศภายในโรงเรียนที่ เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ การวางแผนก่อสร้างอาคารเรียนและสภาพแวดล้อม จึงต้องระมัดระวังและ

คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยได้นานและใช้ให้คุ้มค่า ประหยัด และสามารถประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย และควรเปิดโอกาสให้คณะครู นักเรียน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการสร้างวางแผนการใช้อาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้มากขึ้น ก็จะช่วยการบริหารงานในด้านนี้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2524 : 20)

ปริญญ์ อังสุสิงห์ (2521 : 21) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ ประเภทของอาคารสถานที่ต่าง ๆ เช่น

1. อาคารเรียน นับว่าเป็นสถานที่สำคัญมาก ต้องเป็นอาคารที่ถาวร มีขนาดรูปร่างที่เหมาะสมกับสาขาวิชาที่เรียน และได้สัดส่วนกับจำนวนนักเรียน โดยออกแบบให้ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด ulyamปลอดภัย และประหยัด การสร้างอาคารเรียนจะต้องคิดถึงความสะดวกสบายในด้านก.บริหารการศึกษา ก่อนอื่นใด ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักสูตร กิจกรรม และปรัชญาการศึกษา เพราะเหตุว่า สิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการจัดสรรเนื้อที่ในอาคารเรียน ดังนั้นอาคารเรียนจึงควรมีส่วนประกอบที่ส่งเสริมวิชาการ ดังนี้

1.1 ห้องเรียนและห้องปฏิบัติการ ควรมีความเหมาะสมจากมาตรฐานสากล หน้าห้องควรยกพื้นเล็กน้อย มีอุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนครบและทันสมัย สิ่งที่ใช้ควรเป็นสิ่งที่กระตุ้นผู้เรียนให้มีความอยากรู้อยากเห็น และควรเป็นห้องเฉพาะเรื่องแต่ละวิชา เพื่อความสะดวกต่อการจัดสื่อการเรียนและกิจกรรมที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ดังนั้นห้องเรียนก็สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1.1.1 ห้องเรียนทั่วไป หมายถึง ห้องที่ใช้เรียนและการสอนโดยปกติ ไม่มีอุปกรณ์เครื่องใช้และกิจกรรมอย่างอื่น นอกเหนือไปจากการเรียนการสอนโดยทั่วไป

1.1.2 ห้องเรียนเฉพาะวิชา ได้แก่ห้องเรียนที่มีลักษณะพิเศษกว่าห้องเรียนโดยทั่ว ๆ ไป ดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ มีอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ พื้นที่และกิจกรรมมากกว่าห้องเรียนธรรมดา ได้แก่ ห้องเรียนปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ โรงฝึกงาน อาคารปฏิบัติงานหัตถศึกษา และอุตสาหกรรมศิลป์ ห้องเรียนเกษตร ห้องเรียนคหกรรมศาสตร์ โรงพลศึกษา ฯลฯ

2. ห้องเรียนสำหรับนักเรียนทั่วไป

2.1 ห้องเรียนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน

2.1.1 เด็กวัยนี้ต้องการพื้นที่สำหรับกิจกรรมนันทนิต ซึ่งทางโรงเรียนต้องจัดเตรียมไว้พร้อมเพราะการเรียนการสอนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนนี้ มุ่งเตรียมความพร้อมของเด็กทางร่างกายและสมอง

2.1.2 ห้องเรียนควรจัดเป็นสภาพของการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ ให้ความอบอุ่นมากกว่าห้องเรียนอื่น ๆ ทั่วไป

2.1.3 ภายในห้องเรียนควรมีบริเวณสำหรับกิจกรรมกลุ่มและเดี่ยว และสามารถดัดแปลงในการจัดเป็นกิจกรรมกลุ่มใหญ่ก็ได้

2.1.4 พยายามจัดศูนย์การเรียนรู้โดยให้มีบรรยากาศที่อบอุ่น ไม่ว่าหัวชนขลาดกลัว

2.1.5 มีบรรยากาศของแสงสีเหมือนบ้าน

2.1.6 ควรจัดให้มีบริเวณสำหรับเล่นหลายอย่าง เช่น เล่นน้ำ ระบายสี ก่อสร้างและสร้างสรรค์ ดนตรี เดินรำ แสดงละคร และกิจกรรมอื่นที่รวมไปถึงการให้เด็ก กิน นอน ถ่าย

2.1.7 พื้นห้องควรอ่อนนุ่ม ควรปูด้วยเสื่อหรือพรม ผึงควรทาด้วยสีคงทน สามารถเช็ดล้างออกได้

2.1.8 หน้าต่างควรจะกว้างเพื่อช่วยการหมุนเวียนของอากาศ และควรอยู่ในระดับสายตาของนักเรียนที่มองเห็นทิวทัศน์ภายนอกได้

2.1.9 ถ้าจัดเพื่อการศึกษาแก่ครูและผู้ปกครอง ก็อาจหาห้องสังเกตที่ติดกระจกพรางตาสามารถมองเห็นได้เพียงด้านเดียว

2.2 ห้องเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา

2.2.1 ห้องเรียนในโรงเรียนระดับประถม ศึกษา สามารถจุนักเรียนระหว่าง 25 – 30 คน

2.2.2 ควรมีบริเวณที่นักเรียนจะรวมกลุ่มสัมพันธ์ทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็ก หรือบริเวณนักเรียนจะแยกออกมาทำงานส่วนตัวตามลำพัง

2.2.3 กิจกรรมการเรียนส่วนใหญ่จะประกอบด้วยการเคลื่อนไหว การอ่าน เขียน บรรยาย กลุ่มสัมพันธ์ การแสดงนิทรรศการ การร้องรำทำเพลง ฯลฯ

2.2.4 ปลั๊กไฟควรมีพอเพียงทุกห้อง

2.2.5 ควรมีบริเวณเก็บหนังสือ วัสดุอุปกรณ์

2.2.6 เครื่องใช้ต่าง ๆ ควรคำนึงถึงวัยของผู้เรียนด้วย

เจจิต คุกุลพราหมณ์ (2521 : 19) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับทำเลที่พักอาศัยไว้ดังนี้

1. ไม่เป็นที่ลุ่ม มีน้ำขัง ควรเป็นที่ราบหรือเนิน
2. เป็นที่ที่อากาศบริสุทธิ์และถ่ายเทได้ดี
3. ไม่อยู่ใกล้กับแหล่งที่เกิดความรำคาญ
4. เป็นแหล่งที่สามารถติดต่อกับจุดอื่น ๆ ได้โดยสะดวก

ซีเกอร์ (Seagers.1961 : 5 – 6) ก็ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ดังนี้ คือ

1. ตั้งอยู่ในที่ปลอดภัย สวยงาม สามารถใช้ประโยชน์เพื่อจัดกิจกรรมและสันทนาการได้

2. ตั้งอยู่ที่ที่เหมาะสม กว้างขวางพอเหมาะกับโครงการปัจจุบัน รวมทั้งจะสามารถขยายได้ในอนาคต

3. พังต้องสามารถแปลงเปลี่ยนได้ให้เหมาะสมกับความต้องการ

4. จัดส่วนที่เงียบสงบและอีกที่ก็แยกจากกัน

5. เป็นแหล่งที่มีปัญหาการจราจรน้อยที่สุด

6. มีทางระบายอากาศและได้รับแสงสว่างจากธรรมชาติได้ดี

7. จัดการจราจรทางเท้า และทางรถยนต์แยกออกจากกันเพื่อความปลอดภัย

8. สร้างด้วยวัสดุอย่างดี ทนทานราคาพอสมควร

9. จัดส่วนให้เหมาะสมกับเจ้าหน้าที่ สวงาม สะดวกสบายและมีประโยชน์ใช้สอยดี

พื้นที่ที่จะปลูกสร้างอาคารควรมีขนาด $\frac{2}{3}$ ของบริเวณ และ $\frac{1}{3}$ ใช้เป็นบริเวณตกแต่งประกอบตัวอาคาร แต่ละหน่วยของที่พักควรมีทางสัญจรติดต่อกันโดยสะดวก และสถานศึกษาอาจจะกำหนดรูปแบบของการจัดที่พักอาศัยได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน

พอสรุปได้ว่า ในสถานศึกษาหนึ่ง ๆ นั้น ต้องประกอบด้วยบริเวณต่าง ๆ เช่น บริเวณการสังคม บริเวณการศึกษา บริเวณที่พักอาศัย บริเวณการกีฬาและสันทนาการ บริเวณพักผ่อน บริเวณสาธารณูปโภคและบริเวณที่สวน ซึ่งนักวิชาการ และนักศึกษาได้แบ่งบริเวณต่าง ๆ ได้หลายทัศนะ ข้อสำคัญอยู่ที่การใช้บริเวณที่แบ่งนั้นจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและสะดวกต่อการบริหาร การสอน และกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องยึดเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้และปรับส่วนต่าง ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ที่เป็นจริง

ขอบข่ายของงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

การที่ผู้บริหารจะสามารถบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องทราบขอบข่ายของงานว่า ครอบคลุมถึงลักษณะงานใดบ้าง

โดยทั่วไปแล้วงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนจะมีขอบข่ายครอบคลุมลักษณะงาน 5 อย่าง ดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541:20)

1. การจัดสร้างอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมและรวมไปถึงการวางแผนบริเวณที่ตั้งอาคาร การควบคุมการก่อสร้าง การตกแต่ง จัดระเบียบ ให้เป็นไปตามหลักการจัดอาคารสถานที่ของโรงเรียน ตลอดจนการรื้อถอนอาคารสถานที่

2. การใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม หมายถึง การกำหนดการวางแผนการใช้อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยมากที่สุดต่อการเรียนการสอนโดยตรง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในและ

นอกห้องเรียนของนักเรียนและชุมชน

3. การบำรุงรักษาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การประดับตกแต่ง และซ่อมแซมอาคารสถานที่ให้คงสภาพเดิม หรือเพิ่มเติมเพื่อใช้ประโยชน์โดยให้คุ้มค่าที่สุด และต้องสะอาดเรียบร้อย สวยงาม น่าดู น่าอยู่ น่าเรียน

4. การควบคุมดูแลอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม คือ การควบคุมดูแลโดยทั่วไป เป็นการกำกับติดตามผลการใช้ การบำรุงรักษา การตกแต่ง รวมถึงการควบคุมการปฏิบัติงานอาคารสถานที่ให้เป็นไปตามกฎหมายข้อบังคับ และแบบแผนของทางราชการที่เกี่ยวข้อง

5. การประเมินผลการใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เป็นการดำเนินการประเมินเพื่อการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงแนวทางการดำเนินงานนี้ให้เหมาะสม เพื่อประโยชน์สูงสุด และเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการวางแผนดำเนินงานอาคารสถานที่ในปีถัดไป

คณะกรรมการสุศึกษาสายการศึกษา ได้กำหนดแนวทางกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนไว้ 13 ด้าน (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเขตการศึกษา 1, 2550 : 21) ดังนี้

1. อาคารเรียน
2. โรงฝึกงาน อาคารเอนกประสงค์
3. โรงอาหาร
4. บริเวณโรงเรียน
5. สนาม
6. ทางเดินในโรงเรียน
7. ที่นั่งพักผ่อน
8. บริเวณที่เล่นนันทนาการ
9. ไม้ดอกไม้ประดับ
10. สวนและที่ปลูกสวะชยา
11. ที่ทิ้งขยะและที่กำจัดขยะ
12. ทางระบายน้ำเสีย
13. พื้นที่ทำเกษตร

บุญช่วย จินดาประพันธ์ (2536 : 107 – 119) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ความสำคัญและขอบข่ายของการบริหารอาคารสถานที่และการบำรุงรักษา สรุปได้ว่า เป็นการดูแลควบคุมการประสานงานการใช้อาคารให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งสำคัญมากที่ผู้บริหารจะต้องจัดการระบบการบริหารอาคารสถานที่เป็นการช่วยให้การดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

ซึ่งมีขอบข่ายงานบริหารดังนี้

1. งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง
2. งานก่อสร้างและซ่อมแซม
3. งานบริการไฟฟ้าและโทรศัพท์
4. งานรักษาความสะอาดและพัฒนาบริเวณ
5. งานรักษาความปลอดภัย
6. งานควบคุมการใช้อาคารสถานที่
7. งานประเมินผลการใช้อาคารสถานที่

งานฝ่ายอาคารสถานที่จึงมีมากและต้องใช้บุคลากรมาก ผู้บริหารจึงต้องรู้จักใช้ครูและนักเรียน หรือนักการภารโรง รวมทั้งประชาชนในชุมชนให้ร่วมมือในการรักษาทรัพย์สินของโรงเรียน ผู้บริหาร ต้องใช้ความรู้ความสามารถอย่างมากในการบริหาร จึงจะทำให้การบริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ชลิต พุทธรักษา (2529 : 117) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ความหมายของการบริหารงานอาคารสถานที่ไว้ว่า คือ การที่ผู้บริหารใช้อำนาจหน้าที่เท่าที่มีอยู่จัดการดำเนินงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ให้ดำเนินตามเป้าหมายที่ต้องการ และการดำเนินงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่จะได้ผลเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่ายที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน และยังคงกล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานอาคารสถานที่ไว้ว่าการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้ดีเพราะอาคารสถานที่ เป็นแหล่งการศึกษาเพื่อหล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดีเตรียมความคิดใหม่ ๆ ให้แก่นักเรียน

สรุปแล้ว การดำเนินงานอาคารสถานที่และการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนนั้นมีขอบข่ายงานครอบคลุมลักษณะงาน 5 อย่าง คือ

1. งานจัดสร้างอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
2. การใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
3. การบำรุงรักษาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
4. การควบคุมดูแลอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
5. การประเมินผลการดำเนินงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจในหลักการบริหาร กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานด้านนี้ แบ่งเวลาให้แก่การบริหารงานด้านนี้ให้มีสัดส่วนพอเหมาะและดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริการให้ครอบคลุมงานทั้ง 5 ลักษณะงาน ก็จะช่วยให้การบริหารงานด้านนี้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ

ประเภทของอาคารสถานที่

อาคารสถานที่ของโรงเรียนประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. อาคารเรียน ซึ่งรวมถึงห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ห้องพัสดุ ห้องพยาบาล ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องพัสดุ เป็นต้น
 2. อาคารประกอบหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ เช่น อาคารเอนกประสงค์ โรงฝึกงาน โรงอาหาร ห้องส้วม เรือนเพาะชำ รั้ว ประปา เป็นต้น
 3. บริเวณโรงเรียน เช่น สนาม ถนน สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น
- ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจในหลักการบริหาร กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานด้านนี้ แบ่งเวลาให้แก่การบริหารงานด้านนี้ให้มีสัดส่วนพอเหมาะ และดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารให้ครอบคลุมทั้ง 5 ลักษณะงาน ก็จะช่วยให้การบริหารงานด้านนี้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ

สภาพลักษณะงานอาคารสถานที่ของสถานศึกษา

สุทธิ เพ็งปาน (2537 : 10 – 12) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับงานอาคารสถานที่ของสถานศึกษาว่าแบ่งเป็นด้าน ๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านขนาดโรงเรียนควรมีความพร้อมที่สมบูรณ์แบบ ขนาดของพื้นที่โรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญมากประการหนึ่ง โรงเรียนควรมีขนาดกว้างขวาง มีพื้นที่นอกเหนือจากอาคารสำคัญเป็นที่ปฏิบัติกิจกรรมเสริมหลักสูตรอื่น ๆ อาทิ สนามกีฬา ป่า ค่ายพักแรม เป็นต้น และครู อาจารย์ก็จะไม่รู้สึกอึดอัดและแออัด โรงเรียนควรมีสภาพที่คับแคบหรือค่อนข้างคับแคบ เด็กและครูก็จะรู้สึกอึดอัด ต้องการออกไปที่โล่ง ๆ กว้าง ๆ มีต้นไม้ ลำธาร ที่มีสีเขียว ดังนั้น โรงเรียนที่มีสถานที่คับแคบจึงควรมีสิ่งชดเชยบางอย่างเพื่อลดความอึดอัด เช่น มีต้นไม้ในอาคาร มีห้องสมุดน่านั่งอ่านหนังสือ มีห้องกีฬาในร่ม มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกแก่นักเรียนและครู เป็นต้น

จากผลการประเมินความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แบ่งขนาดโรงเรียนตามขนาดพื้นที่เป็น 3 ขนาด ดังนี้

- 1.1 โรงเรียนขนาดใหญ่ ควรมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 40 ไร่
- 1.2 โรงเรียนขนาดกลาง ควรมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 20 ไร่
- 1.3 โรงเรียนขนาดเล็ก ควรมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 ไร่
2. ด้านสภาพแวดล้อม
 - 2.1 ตั้งอยู่ในบริเวณที่เหมาะสม ควรอยู่ห่างจากชุมชนเล็กน้อยไม่จอแจ แออัด
 - 2.2 มีบริเวณการเรียนการสอน บริเวณสำหรับพักผ่อน บริเวณการทำกิจกรรม

2.3 สะอาดเรียบร้อย สวยงาม บรรยากาศร่มรื่น

2.4 มีสนามกีฬา กรีฑาครบครัน

2.5 มีสวนป่าไม้ แปลงไม้ดอกไม้ประดับ สวนหย่อม หรือบริเวณที่ร่มรื่น หากเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลางควรจัดเป็นค่ายลูกเสือโรงเรียน หรือสถานที่จัดกิจกรรมนอกห้องเรียน

2.6 มีเรือนเพาะชำ แปลงเกษตร สำหรับปฏิบัติงานด้านเกษตร

2.7 มีสระน้ำ บ่อเลี้ยงปลา อ่างเก็บน้ำหรือแหล่งน้ำธรรมชาติ

3. ด้านอาคารและอุปกรณ์

3.1 อาคารเรียน ห้องเรียนกว้างขวางทันสมัยและอุปกรณ์เครื่องใช้ในห้องเรียนเพียงพอเหมาะสมกับจำนวนนักเรียน

3.2 อาคารต่าง ๆ จัดไว้เป็นระบบ ติดต่อสะดวกมีความสะอาด เรียบร้อยสวยงาม

3.3 มีห้องพิเศษ เช่น ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องพยาบาล ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ

3.4 มีห้องผู้บริหาร ห้องประชุมครู ห้องประชุมนักเรียนและผู้ปกครอง ห้องพักครู ห้องพิพิธภัณฑสถาน ห้องนิทรรศการแสดงผลงานนักเรียน ห้องแนะแนว หรืออาจจะมีห้องใหญ่ที่ใช้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างได้

3.5 อาคารพิเศษ เช่น อาคารโรงฝึกงาน สถานที่ฝึกกีฬา สระว่ายน้ำ โรงอาหาร มีขนาดพอดี ไม่แออัด

3.6 มีสื่อการเรียนการสอน มีอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องคอมพิวเตอร์ ตลอดจนเทคโนโลยีทันสมัย ตามความเหมาะสม

3.7 มีอุปกรณ์ห้องเรียน ห้องน้ำ ที่เหมาะสมกับเด็กพิการที่มาเรียนร่วม

3.8 มีบ้านพักผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักการภารโรง หอพักนักเรียนที่อยู่บ้านไกลภายในบริเวณโรงเรียนและชุมชนที่ใกล้โรงเรียน

แจ้งทอง ศรีเศรษฐ (2540 : 15 – 16) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สำหรับแนวทางการพัฒนาอาคารสถานที่ นโยบายการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการว่า การพัฒนาสถานศึกษา ได้มีเป้าหมายที่จะให้สถานศึกษาทุกแห่งได้พัฒนาองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. อาคารเรียนและอาคารประกอบ โดยมีเป้าหมายที่จะให้อาคารเรียน ห้องเรียนเพียงพอ กับปริมาณของนักเรียน ครูภัณฑ์ประเภทโต๊ะ ม้านั่ง เพียงพออยู่ในสภาพที่ดี มีห้องปฏิบัติการภาษา ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องพยาบาลสำหรับนักเรียนที่เจ็บป่วย รวมตลอดทั้งโรงฝึกงานที่มีอุปกรณ์เหมาะสม สถานที่รับประทานอาหารกลางวัน สถานที่ประชุม ห้องทำงานของครู

อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และห้องส้วมที่สะอาดเพียงพอกับจำนวนนักเรียน

2. สถานที่ในโรงเรียน มีที่นั่งและบริเวณพักผ่อนของนักเรียน มีบริเวณให้นักเรียนได้เล่นกีฬาและอุปกรณ์กีฬาอย่างเหมาะสมและพอเพียง ปราศจากฝุ่นละออง มีสถานที่จัดกิจกรรมนักเรียน จัดระบบการกระจายเสียง และระบบสื่อสารที่เหมาะสม มีที่ต้อนรับผู้ปกครองและบริเวณจอดยานพาหนะที่เหมาะสม

3. สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน มีความร่มรื่นสวยงาม ปราศจากมลภาวะ มีความปลอดภัย โดยจัดให้มีไม้ดอก ไม้ประดับ ร่มรื่นสวยงาม มีการตกแต่งบริเวณให้น่าอยู่ น่าเรียน บริเวณงานกีฬา สะอาด เรียบร้อย มีถังกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล มีป้ายชี้บอกทาง อาคาร สถานที่ รวมทั้งมีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกต้อง

4. มีน้ำดื่มน้ำใช้ มีคุณภาพเหมาะสม มีปริมาณพอใช้ตลอดปี เกษตรสถานศึกษาจัดน้ำดื่มสะอาดให้นักเรียนดื่มคนละอย่างน้อยหนึ่งลิตรต่อวัน มีน้ำใช้เพียงพอสำหรับการเกษตรภายในโรงเรียน มีแหล่งน้ำหรือที่กักเก็บน้ำในสถานที่ดีและเหมาะสม

ลักษณะอาคารสถานที่ของโรงเรียนที่ดี

เมธี ปิณฑนันทน์ (2528 : 9 – 10) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ลักษณะของสถานที่พึงประสงค์ในส่วน ของอาคารสถานที่ควรมีความเพียงพอหมายถึง มีความเพียงพอในด้านต่าง ๆ เช่น อาคาร ห้องเรียน ห้องสำนักงาน สถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ สนามกีฬา ที่พักผ่อน สนามเล่น ห้องน้ำ ห้องสุขา น้ำดื่ม น้ำใช้ ฯลฯ มีความเหมาะสมหมายถึง มีความเหมาะสมในด้านที่ตั้งของอาคารสถานที่ ลักษณะของพื้นที่ การจัดอาคารสถานที่และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก มีความปลอดภัยหมายถึง มีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ อัคคีภัย วาตภัย โจรภัย ฯลฯ มีคุณลักษณะหมายถึง การมีสถานที่ถูกสุขลักษณะที่ดี อยู่ห่างไกลจากมลพิษ ทุกชนิด และสถานที่แหล่งระบายน้ำทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นอากาศเสีย เสียงดังรบกวน บ่อนการปนกัน ช่อง โสเภณี ฯลฯ มีระยะทางในการติดต่อและใช้สอยสะดวกหมายถึง ระยะทางบ้านมาโรงเรียน หรือระยะทาง จากจุดหนึ่งภายในโรงเรียน ติดต่อได้สะดวกและรวดเร็ว มีความยืดหยุ่นหมายถึง การที่สามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พื้นที่อาคาร ห้องเรียนและอุปกรณ์ให้ใช้กิจกรรมหลายอย่างได้มีประสิทธิภาพหมายถึง การใช้พื้นที่อาคารและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ได้รับประโยชน์สูงสุดโดยการใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยน้อย ที่สุด มีความประหยัดหมายถึง การวางแผนผังบริเวณ การออกแบบอาคารสถานที่ให้คุ้มค่างบเงินที่ ลงทุนไป โดยเสียค่าบำรุงรักษา การเคลื่อนย้ายน้อย มีการขยายขยายได้ หมายถึง การออกแบบอาคาร สถานที่ซึ่งสามารถขยายได้ภายหลังทั้งด้านอาคารและบริเวณ และมีรูปร่างสวยงามหมายถึง การวางแผนผัง บริเวณสถานศึกษาได้อย่างสวยงาม และการสร้างอาคารสถานที่อย่างเหมาะสมกับลักษณะพื้นที่และ สภาพแวดล้อมเป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็น

ปริญญา อังสุสิงห์ (2521 : 16) ได้ให้ทัศนะถึงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอาคารสถานที่ไว้ 10 ประการ

1. ความเพียงพอหมายถึง มีเนื้อที่โรงเรียน อาคาร ห้องเรียน
2. ความเหมาะสมหมายถึง ความเหมาะสมในการเลือกที่ตั้งโรงเรียน ลักษณะของพื้นที่การจัดห้องต่าง ๆ เป็นต้น
3. ความปลอดภัยหมายถึง การป้องกันมิให้เกิดอุบัติเหตุ หรืออันตรายต่าง ๆ
4. สุขลักษณะหมายถึง การพิจารณาส่งเสริมในด้านสุขภาพ และอนามัยเป็นสำคัญ
5. ระยะทางการติดต่อใช้สอยหมายถึง ระยะทางจากบ้านมาโรงเรียน หรือจากจุดต่าง ๆ ในบริเวณโรงเรียน

6. การยืดหยุ่นได้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ผนังก่อสร้างให้ใช้กิจกรรมได้หลายอย่าง

7. ประสิทธิภาพหมายถึง การใช้พื้นที่ อาคาร อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ได้ผลเต็มที่
8. การประหยัดหมายถึง การวางแผนผังบริเวณ อาคาร ให้คุ้มค่างบเงินที่ลงทุนไป และเสียค่าบำรุงรักษาน้อย

9. การขยายตัวหมายถึง การขยายตัวของบริเวณและอาคาร โดยมีการออกแบบที่เหมาะสมขยายตัวได้ง่าย และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อย

10. รูปร่างหมายถึง การแบ่งบริเวณโรงเรียน อาคาร และการตกแต่งภายใน ภายนอกให้เป็นที่น่าชมแก่ผู้พบเห็นรวมทั้งการบำรุงรักษาอาคารสถานที่ให้สวยงามและสะอาดอยู่เสมอ

นอกจากนี้คณะกรรมการ คณะวิชาการ ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2530 : 14 – 15) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ การวางแผนผังงานอาคารสถานที่ในสถานศึกษาที่ดีไว้ดังต่อไปนี้

1. ขนถ่ายพื้นที่ เพื่อมิให้เกิดปัญหาต่าง ๆ และเพื่อการขยายโรงเรียนต่อไปในอนาคต ควรมีขนาดพื้นที่เพียงพอ

2. ควรคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย สภาพแวดล้อม ฐานะและความเหมาะสม
3. ควรคำนึงถึงความปลอดภัย
4. สามารถส่งเสริมสุขภาพอนามัยของนักเรียนได้เป็นอย่างดี ถูกต้องตามสุขลักษณะไม่มึกลิ่นเหม็น ฝุ่นละออง

5. เป็นการประหยัด คือประหยัดในด้านก่อสร้างการดูแลรักษา

6. เข้าถึงได้ง่าย ไม่ห่างไกลชุมชน

7. ต้องมีประสิทธิภาพ อาคารสิ่งก่อสร้างที่จัดสร้างขึ้นนั้น ใช้ประโยชน์ใช้สอยอย่างเต็มที่

8. ควรสามารถยืดหยุ่นได้ คือสามารถปรับปรุง แก้ไข ดัดแปลงได้เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน

9. สามารถขยายได้ง่ายทั้งอาคารเรียนและที่ดิน

10. ลักษณะรูปร่างให้ดูและสวยงาม มีความแข็งแรงทนทาน

สุเทพ ทองประดิษฐ์ (2521 : 2543) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน สภาพของปัญหาพอสรุปได้ว่า

1. ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นระเบียบในการปลูกสร้างอาคาร เนื่องจากไม่ได้จัดทำแผนผังไว้ก่อนและผู้บริหารมักจะยึดตัวเองเป็นในการพัฒนาอาคารสถานที่

2. ผู้บริหารบางคนไม่เข้าใจหลักการบริหารงานอาคารสถานที่ เพราะส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนมาจึงมักจะก่อสร้างอาคารและปรับปรุงสถานศึกษาตามความรู้สึก

3. ปัญหาการปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ ไม่ถูกสุขลักษณะ เนื่องจากจะเนื่องมาจากสถานที่และความจำกัดของพื้นที่ เช่น สร้างอาคารขวางแสงตะวัน เพราะต้องการหันหน้าโรงเรียนออกสู่ถนน เป็นต้น

4. ปัญหาการตกแต่งภายในห้องเรียน บางห้องจัดตกแต่งด้วยภาพเต็มไปหมด ขาดหลักการ บางห้องไม่มีการตกแต่งเลย บางห้องตกแต่งโดยเจ้าของที่ไม่เหมาะสมกับสภาพวิชาและวัยผู้เรียน

5. ปัญหาความสะอาดของห้องเรียน ซึ่งมักจะขาดการดูแลอย่างทั่วถึง เช่น รางซอลัก ขอบประตูหน้าต่างไม่ได้รับเอาใจใส่

6. ปัญหาการรักษาความสะอาดบริเวณภายนอกอาคารเรียน เช่น มีการทิ้งเศษกระดาษ ไม่ถูกที่ เศษใบไม้ห่อ้น เจ้าหน้าที่รักษาความสะอาดไม่พอ เป็นต้น

7. ปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ค้ำน้ำ บริเวณอ่างล้างมือเป็นโคลน เลอะเทอะ ซึ่งควรจะมีการอบรมด้านมารยาทและระมัดระวังรักษาสถานที่น้ำดื่มและระบบระบายน้ำให้ดี

8. ปัญหาการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ไม้พุ่ม ภายในบริเวณโรงเรียนไม่เป็นระเบียบขาดความสวยงามและขาดการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง

9. ปัญหาไม่มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับอาคารสถานที่เพียงพอ

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนในการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 35) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าในการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานตามขอบข่ายอาคารสถานที่ดังกล่าวข้างต้น คือ

1. งานจัดสร้างอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา (2536 : 36) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน แต่ก่อนอาคารเรียนจะมีรูปแบบเป็นมาตรฐานกำหนดรูปร่าง ขนาด พื้นที่ และหน้าที่ไว้ละเอียดถี่ถ้วน ปัจจุบันต้องเตรียมอาคารไว้เพื่อรองรับความคิดใหม่ ๆ ทางการศึกษาด้วย พื้นที่จึงต้องยืดหยุ่นได้ ความสามารถในการออกแบบสร้างสรรค์อาคารเรียนจึงมีมากขึ้น ปัจจุบันอาคารเรียนเปลี่ยนจากรูปสี่เหลี่ยมเป็นแท่งยาว มาเป็นรูปลักษณะอื่น รูปแบบอื่นที่ใช้ให้ประโยชน์ใช้สอยได้ดี หลังคาและเพดานก็อาจจะมีโครงสร้างที่เอื้อต่อการควบคุม แสง เสียง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม พื้นที่นอกอาคารอาจมีความสำคัญมากไปกว่าเดิม บริเวณโรงเรียนไม่เพียงแต่จะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและมีคุณค่าทางการศึกษาเท่านั้น ยังจะเป็นที่พบปะสังสรรค์ร่วมกัน โรงเรียนจะต้องดำเนินการจัดให้มีอาคารสถานที่อย่างพอเพียงและเหมาะสมให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน และจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข นั่นคือการจัดให้เด็กได้เรียนในบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การจัดสภาพต่าง ๆ ด้านกายภาพ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน การให้นักเรียนรู้จักค้นคว้าด้วยตัวเอง ดังนั้นในการจัดสร้างอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ผู้บริหารนอกจากจะต้องคำนึงถึงงานจัดสร้างที่ถูกต้องตามแบบแปลนและประโยชน์ใช้สอยแล้ว ควรจะมีบทบาทหน้าที่ซึ่งต่างไปนี้ คือ

1.1 การทำสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ เช่น ข้อมูลจำนวนอาคารที่มีอยู่ การเพิ่มหรือลดของจำนวน ขนาดพื้นที่ การกะเนจำนวนและจำนวนห้องเรียนในอนาคต แหล่งงบประมาณ และความเปลี่ยนแปลงของชุมชน เป็นต้น เมื่อได้ข้อมูลเหล่านี้แล้วก็นำมาวิเคราะห์แปรผลเป็นความต้องการว่าต้องการอาคารแบบใด ใช้ประโยชน์ด้านใด ขนาดกี่ห้อง กี่ชั้น

1.2 ของงบประมาณจัดสร้างอาคารสถานที่และสิ่งแวดของโรงเรียน โดยทั่วไปแล้วเราจะมีแหล่งงบประมาณในการดำเนินงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมจาก 2 แหล่งใหญ่ คือ จากรัฐบาลและจากประชาชนทั่วไป ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องรู้จักและแสวงหางบประมาณจากทั้ง 2 แหล่งดังกล่าว ซึ่งคณะกรรมการในโรงเรียน คณะศิษย์เก่า และชุมชนจะมีส่วนช่วยในการจัดหางบประมาณได้เป็นอย่างดี

1.3 ควบคุมการก่อสร้างอาคารให้ถูกต้องและเป็นไปตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างของหน่วยงานทางราชการ จะใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุเป็นแนวปฏิบัติ

1.4 ดำเนินการเกี่ยวกับการรื้อถอนอาคารให้ถูกต้องตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

- 1.5 จัดการเกี่ยวกับที่ดินของโรงเรียนให้ถูกต้องตามระเบียบว่าด้วยที่ราชพัสดุ
- 1.6 ร่วมกับบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน ดำเนินการแก้ปัญหาคาราคาเขินอาคารสถานที่ ในกรณีที่มีงบประมาณของทางราชการไม่พอเพียง
- 1.7 จัดให้มีการตกแต่งอาคารสถานที่ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม สะอาด น่าอยู่น่าเรียน

2. การใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

2.1 ดำเนินการวางแผนการใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า โดยให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วม การวางแผนจะช่วยให้ทราบถึงความต้องการในการใช้อาคารสถานที่ ทำให้ทราบว่าต้องปรับปรุงอาคารสถานที่ให้ใช้ประโยชน์ด้านใด อย่างไร ช่วยให้เกิดการประหยัดงบประมาณ และช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ มีเอกภาพ รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ เพราะมีเป้าหมายชัดเจน

2.2 จัดให้มีการวางแผนบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน และห้องพิเศษ เพื่อให้สามารถมองเห็นภาพจำลอง และสะดวกในการใช้

2.3 จัดทำตารางแสดงการใช้อาคารสถานที่ เพื่อให้มีความสะดวก รวดเร็ว และผู้ใช้งานจะได้มีการเตรียมพร้อมก่อนใช้อาคารสถานที่นั้น ๆ ด้านหน้า และสามารถตรวจสอบได้ง่ายว่าจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขอะไรบ้างหรือจะติดตั้งอุปกรณ์อะไรบ้าง มีการใช้อาคารสถานที่นั้น ๆ เมื่อไร ใช้อย่างไร ใครเป็นผู้ใช้ ซึ่งผู้บริหารอาจจะมอบหมายให้ผู้ใช้รับผิดชอบโดยเฉพาะก็ได้

2.4 ให้บริการเรือจ้างสถานที่และสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนในการจัดกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้อง

3. งานบำรุงอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

3.1 ตรวจสอบสภาพของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ ว่ามีการชำรุดเสียหายอย่างไรบ้าง จะต้องทำการปรับปรุงอย่างไรบ้าง

3.2 จัดให้มีการซ่อมแซมอาคารสถานที่ที่ชำรุด

3.3 จัดให้มีการแบ่งหน้าที่ให้แก่บุคลากร รับผิดชอบอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา

3.4 ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน เช่น จัดให้มีเวรรักษาความสะอาดประจำวัน เหวดูลาดต้นไม้ ดอกไม้ เป็นต้น

4. งานควบคุมดูแลอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

4.1 จัดเวรยามดูแลอาคารสถานที่ให้เป็นไปตามระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย ในสถานที่ราชการ ควรมีการใช้เครื่องกีดขวาง หรือห้องที่เก็บเอกสารสำคัญ ควรมีลูกกรงหน้าต่างและมี กุญแจปิดห้องไว้อย่างเรียบร้อย

4.2 ตรวจตราการใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดลอมให้เป็นไปตามข้อตกลงร่วมกัน ระหว่างบุคลากร

4.3 ดำเนินการตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีผู้มาขอใช้อาคารสถานที่

4.4 ส่งเสริมให้นักเรียนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลอาคาร สถานที่และสิ่งแวดลอม

4.5 การให้แสงสว่างในอาคารเรียน จะให้แสงสว่างโดยรอบอาคารสถานที่หรือจะ ให้เฉพาะตรงจุดรักษาความปลอดภัย ก็ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้บริหาร

5. งานประเมินผลการใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดลอมของโรงเรียน ผู้บริหารมีบทบาท หน้าที่ดังนี้

5.1 มีการประเมินผลการดำเนินงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดลอมอย่างสม่ำเสมอ ตามกำหนดในแผนการดำเนินงานของโรงเรียน

5.2 ให้อาคารสถานที่มีส่วนร่วมในการเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการดำเนินงานอาคาร สถานที่และสิ่งแวดลอมของโรงเรียน ทั้งทางด้านการจัดสร้าง การใช้ การบำรุงรักษา และการควบคุมดูแล

5.3 ส่งเสริมให้โรงเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการรักษาอาคารสถานที่ที่ได้ เท่าที่นักเรียนจะสามารถมีส่วนร่วมได้

5.4 ใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการประเมินผลการดำเนินงานอาคารสถานที่และ สิ่งแวดลอมของโรงเรียน เช่น การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบการประเมินผล เป็นต้น

เว็สท์ สุวรรณอักษร (2528 : 25) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับปัจจัยเสริมการบริหารหลักสูตรที่ ผู้บริหารควรรู้ถึงถึง คือ พื้นที่และบริเวณที่ตั้งของสถานศึกษาและการจัดการอาคารสถานที่ไว้พอสรุป ได้ ดังนี้

1. ในบริเวณสถานศึกษา ควรปลูกต้นไม้ยืนต้นที่สามารถให้ร่มเงา เพื่อให้ผู้เรียนได้ คลายความร้อนหรือนั่งพัก โดยจัดให้มีเก้าอี้หรือม้านั่งไว้ที่โคนต้น ถ้าเป็นไปได้ควรจัดเป็นสวนป่า ปลูกต้นไม้ในวรรณคดีไทย หรือต้นไม้ที่สามารถให้ความรู้ทางพฤกษศาสตร์หรือชีววิทยา ซึ่งจะ เป็นประโยชน์มากต่อการเรียนการสอน อย่างไรก็ตามควรจะปิดป้ายข้อความที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนบ้าง เช่น สุภาษิตสอนใจ ชื่อต้นไม้ เป็นต้น

2. ทางเข้าสถานศึกษาและบริเวณอาคารเรียนควรปลูกดอกไม้ประดับหรือไม้ดอกเพื่อความสวยงาม

3. ควรจัดให้มีสวนหย่อมไว้บนเนินสูง ตรงมุมใดมุมหนึ่งของสถานศึกษา โดยจัดให้มีไม้ดอกไม้ประดับ มีแอ่งน้ำปลูกบัวหรือพืชน้ำ มีสิ่งประดับเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักรักธรรมชาติและรักสวยงาม

4. สถานศึกษาทุกระดับทุกประเภทควรมีสวนประเภทต่าง ๆ คือ สวนกีฬา สวนกีฬา และสวนหญ้า เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอนพลศึกษา

5. ควรปรับปรุงถนนหรือทางเดินในสถานศึกษาให้สะดวก กว้างและสวยงาม ตามสมควร เช่น ให้มีความกว้างระหว่าง 4 – 8 เมตร เพื่อให้รถยนต์สามารถแล่นสวนทางกันได้

6. รั้วหรือกำแพงสถานศึกษา ก็เป็นสิ่งจำเป็นอยู่เหมือนกันผู้บริหารจะต้องพิจารณาว่าควรปรับปรุงอย่างไร เพื่อให้ประหยัด สวยงาม แข็งแรงและได้ประโยชน์มากที่สุดซึ่งอาจจัดทำได้หลายแบบ เช่น อาจจะเป็นรั้วต้นไม้ที่ทนทานต่อธรรมชาติ

7. ผู้บริหารควรตรวจสอบว่าสถานศึกษาของตนได้จัดให้มีที่ระบายน้ำเหมาะสมหรือไม่ เช่น มีฝายปิดเพื่อกันน้ำตกลงไปหรือไม่ มีขนาดพอที่จะระบายน้ำได้สะดวกและรวดเร็วหรือไม่

8. มีที่เก็บขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เพียงพอหรือเหมาะสมหรือไม่เพียงไร ตามปกติควรจะขุดหลุมฝังหรือทำเป็นที่สำหรับเผาขยะ หรือควรจัดให้มีภาชนะใส่ให้มิดชิดแล้วนำไปเททิ้งที่ถังขยะและถ้าเป็นไปได้ควรจะทำขยะให้เป็นปุ๋ยหมัก โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอีกด้วย

ผู้บริหารโรงเรียนควรตระหนักเสมอว่า โรงเรียนประถมศึกษา เป็นโรงเรียน “สอนคน” ไม่ใช่โรงเรียน “สอนหนังสือ” เพียงอย่างเดียว ดังนั้น การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ดีจะมีผลต่อการพัฒนาการของเด็กทั้ง 4 ส่วน คือ ส่วนร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา จึงนับได้ว่าเป็นสำคัญประการหนึ่งในการบริหารงานวิชาการ

ข้อคิดในการบริหารงานอาคารสถานที่

ร. พูลสวัสดิ์ (2527 : 112) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าข้อสังเกตบางประการที่น่าใจต่อไปนี้จะช่วยเสริมให้งานอาคารสถานที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

1. ควรคำนึงถึงความสะดวก ความคงทน แข็งแรงและปลอดภัยเพื่อความสุขของนักเรียนมากกว่าคำนึงถึงความสวยงามเพียงอย่างเดียว

1.1 พื้นห้องที่ขัดมันมาก ๆ อาจทำให้เด็กลื่นล้มได้รับบาดเจ็บ

1.2 ราวบันได มุมโต๊ะควรมีรูปกลมมน ไม่ควรเป็นเหลี่ยมเพราะเด็กอาจวิ่งชนได้

1.3 เสาสนามบาทสเกตบอลหรือเสาโอลิมปิคควรห่อด้วยกระสอบป่านหรือนวม กันมิให้เด็กได้รับอันตรายเวลาวิ่งชน

1.4 ควรมีต้นไม้ให้ร่มเงาอยู่ในบริเวณโรงเรียนมากพอสมควร ได้ไม้ควรมีม้านั่ง สำหรับนักเรียนนั่งพักผ่อนเวลาว่าง

1.5 สนามควรสะอาดไม่สกปรกหรือเป็นหลุมบ่อ

1.6 มีที่คั่นน้ำ ควรมีเพียงพอกับจำนวนนักเรียน สะอาดปลอดภัยถูกหลักอนามัย

2. ไม่ควรติดป้ายหน้าโรงเรียนว่า สถานທີ່ราชการห้ามเข้า เพราะโดยหลักการบริหาร การศึกษาแล้วโรงเรียนเป็นศูนย์ชุมชน จัดขึ้นเพื่อประชาชน ดำเนินงานโดยประชาชนและเป็นของ ประชาชน ประชาชนจึงเข้าออกโดยสะดวกสบาย หากเกรงว่ามีคนมาทำความเสียหาย ผู้บริหารจะต้อง ใช้เทคนิคในการบริหารด้านมนุษยสัมพันธ์แก้ไข ไม่ควรใช้อำนาจระบอบประชาชน

3. ต้องใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ให้คุ้มค่ามากที่สุด ในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน อย่าให้เกิดการสูญเปล่าเป็นอันขาด โดยมุ่งเน้นใช้สิ่งเหลือทิ้งตัวนักเรียนให้มากที่สุดเพราะ เป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินงานโรงเรียนคือ พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของนักเรียนเป็นสำคัญ การจัด อาคารสถานที่เพื่อความสะดวกของบุคลากรเป็นเพียงวัตถุประสงค์เป้าหมายดังกล่าวเท่านั้น การจัดอาคาร สถานที่ใด ๆ ที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาการของนักเรียนไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมนั้น จัดได้ว่าเป็น การดำเนินงานที่ไม่ตรงเป้าหมาย

4. ต้องคำนึงถึงภาวะกลืนกับสภาพธรรมชาติที่มีและคืออยู่แล้ว เช่น บึง ลำห้วย ป่าไม้ หรือต้นไม้ใหญ่ ซึ่งเหล่านี้หากได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือตกแต่งให้สวยงามและเอื้อประโยชน์ได้ เหมาะสม ตลอดจนการจัดสร้างอาคารให้เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติที่มีจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และกำลังคน กำลังเงิน ให้มีส่วนปลูกฝังธรรมชาติ อันเป็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัว นักเรียนได้

จิตนา รามุทธพิทักษ์ (2536 : 99) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ให้โรงเรียนควรจัดบริการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้นักเรียนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนด้วยความปลอดภัยอีกด้วย บริการดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

1. การจัดสวัสดิภาพในโรงเรียน
2. การหมั่นตรวจอาคารและสถานที่เพื่อให้อย่างมั่นใจว่าจะสามารถให้ความปลอดภัยแก่นักเรียนได้เสมอขณะอยู่ในโรงเรียน
3. การจัดห้องปฐมพยาบาล

อย่างไรก็ตามงานอาคารสถานที่ ถือเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งขณะที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียน การที่นักเรียนได้มีโอกาสได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ดี ย่อมจะช่วยให้นักเรียนมีความเจริญงอกงามในด้านร่างกายและจิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อันเป็นผลรวมช่วยให้นักเรียนมีความสุขและเป็นคนดี นอกจากนี้โรงเรียนยังเป็นตัวอย่างของสุขลักษณะต่าง ๆ ที่ดีให้แก่ทางบ้านและชุมชนอีกด้วย

สุชาติ โสมประยูร (2526 : 32) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ จึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากประการหนึ่งในการจัดการศึกษา การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ ได้แก่ การจัดอาคารสถานที่ อาคารเรียน อาคารประกอบและบริเวณโรงเรียนให้ถูกสุขภิบาล การกำจัดขยะมูลฝอยและเหตุรำคาญต่าง ๆ การจัดน้ำดื่ม น้ำใช้ การรักษาความสะอาดทั่วไป การซ่อมแซมสิ่งชำรุดทรุดโทรม การจัดตกแต่งห้องเรียน

จรินทร์ ธานีรัตน์ (2524 : 41 – 42) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการจัดสุขภิบาลในโรงเรียนเพื่อให้ผลดีต่อนักเรียนและบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนว่ามีหลักเกณฑ์อยู่ 4 ประการ คือ

1. จัดโรงเรียนให้มีความสะอาดสบายตา ๆ อันจะช่วยส่งเสริมความเจริญและพัฒนาการของเด็กนักเรียนทั้งทางกายและทางจิตใจ
2. จัดโรงเรียนให้เป็นสถานที่อยู่ดี สบาย สว่าง ร่มรื่น ส่งเสริมสุขภาพทางจิตและสภาพทางจิตใจอันที่จะได้รับการศึกษาให้ได้ดี
3. จัดโรงเรียนให้เป็นสถานที่ปลอดภัย ปราศจากอุบัติเหตุและอันตรายต่าง ๆ
4. จัดโรงเรียนให้เป็นสถานที่ปลอดภัยจากโรคต่าง ๆ

จรัส โพธิ์ศิริ (2523 : 83) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การจัดอาคารสถานที่ไว้ คือ

1. ดูแลรักษาซ่อมแซมอาคารต่าง ๆ ของโรงเรียนให้มีสภาพที่ใช้ได้ และปลอดภัยอยู่เสมอ
2. วางผังการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับและไม้ยืนต้น ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างในโรงเรียน
3. ดูแลรักษาตกแต่ง ปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างภายในโรงเรียนให้งดงาม เรียบร้อย น่าดูอยู่เสมอ
4. ดูแลรักษาถนนและทางเท้าบริเวณโรงเรียนให้สะอาด

พนัส หันนาคินทร์ (2524 : 15) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า โรงเรียนควรจะต้องอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสม มีสิ่งแวดล้อมที่ดี การคมนาคมและการจัดสาธารณูปโภคสะดวก เอื้อต่อการเรียนการสอน การฝึกอบรม มีความปลอดภัย สบายงาม บำรุงรักษาง่ายและประหยัด อาคารเรียนได้มาตรฐาน มีจำนวนพอเหมาะกับจำนวนนักเรียน เนื้อที่และหลักสูตร

ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2529 : 118) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การจัดการงานอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียนเป็นหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเอาใจใส่ดูแล รักษาซ่อมแซมอาคารสถานที่และบริเวณให้ร่มรื่น สะอาดเรียบร้อย สวยงาม และจัดให้มีห้องสมุด ห้องน้ำห้องส้วม สำหรับครูอาจารย์ และนักเรียนให้เพียงพอ

ชัยฤกษ์ วราวิทยา (2526 : 49) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า เกณฑ์มาตรฐานความปลอดภัย การบำรุงรักษา การดูแลรักษาของโรงเรียนที่ชุมชนหวังไว้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอนให้ดีขึ้น และเป็นการปกป้องทรัพย์สินของชุมชน หากบริเวณอาคารนอกที่พบเห็นสะอาดและได้รับการรักษาอย่างดี ชุมชนก็มักคิดว่าข้างในโรงเรียนก็มักเรียบร้อยดี ในทางตรงกันข้าม หากอาคารที่ด้านนอกชำรุดทรุดโทรม เพราะขาดการดูแลเอาใจใส่ ประชาชนที่ผ่านไปมามักจะสรุปง่าย ๆ ว่ามาตรฐานการเรียนการสอนของโรงเรียนไม่ดีด้วย ฉะนั้นการประชาสัมพันธ์โรงเรียนที่ดีอันหนึ่งก็คือ การให้ความสนใจเรื่องอาคารเรียนและบริเวณอาคารเรียน

คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2530 : 14 – 15) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การวางแผนผังงานอาคารสถานที่สถานศึกษาที่ดี ไว้ดังนี้

1. ขนาดพื้นที่เพื่อมิให้เกิดปัญหาต่าง ๆ และเพื่อการขยายโรงเรียนต่อไปในอนาคตควรมีขนาดพื้นที่เพียงพอ
2. ควรคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ภาพแวดล้อม ฐานะและความเหมาะสม
3. ควรคำนึงถึงความปลอดภัย
4. สามารถส่งเสริมสุขภาพอนามัยของนักเรียนได้เป็นอย่างดี ถูกต้องตามสุขลักษณะไม่มีกลิ่นเหม็น ฝุ่นละออง
5. เป็นการประหยัด คือ ประหยัดในด้านการก่อสร้าง การดูแลรักษา
6. ควรเข้าถึงได้ง่าย ไม่ห่างไกลชุมชน
7. ต้องมีประสิทธิภาพ อาคารสิ่งก่อสร้างที่จัดสร้างขึ้นนั้นได้ประโยชน์ใช้สอยอย่างเต็ม
8. ความสามารถยืดหยุ่นได้ คือ สามารถปรับปรุงแก้ไขดัดแปลงได้เพื่อสนองความต้องการของโรงเรียน
9. สามารถขยายได้ง่ายทั้งอาคารเรียนและที่ดิน
10. ลักษณะรูปร่างให้ดูสวยงาม มีความแข็งแรงทนทาน

สรุปว่า การจัดสภาพอาคารสถานที่นั้นเป็นเรื่องที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ การจัดโรงเรียนให้มีความสะอาดสะดวกสบายต่าง ๆ อันจะช่วยส่งเสริมความเจริญและพัฒนาการของนักเรียนและต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด จึงควรมีการกำหนดขั้นตอน ระยะเวลาและวิธีปรับปรุงให้เหมาะสม

เพื่อคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ ตลอดจนถึงการคำนึงถึงความปลอดภัยปราศจากอุบัติเหตุอันตรายต่าง ๆ

แนวทางการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนต้องเริ่มต้นจากการประเมินสภาพการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เป็นอยู่เดิม แล้วนำปัญหาข้อบกพร่อง มาวางแผนดำเนินการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ให้เป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องตามศักยภาพของโรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนน่าดู น่าอยู่ และน่าเรียน ซึ่งมีแนวทางการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ดังนี้

1. บริเวณโรงเรียน

ต้องพัฒนาให้ร่มรื่น สวยงาม สะอาด และปลอดภัย โดยดำเนินการดังนี้

- 1.1 ปลุกไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ยืนต้น เพื่อความร่มรื่น สวยงาม
- 1.2 โรงเรียนที่มีพื้นที่มาก ให้ปลูกสวนป่า ทำแปลงเกษตร และสวนหย่อม สวนสมุนไพร สวนไม้ในวรรณคดี หรือสวนวิทยาศาสตร์
- 1.3 จัดทำทางระบายน้ำ เพื่อไม่ให้น้ำท่วมขัง
- 1.4 จัดให้มีป้ายชื่อโรงเรียน ตกแต่งให้สวยงามเสมอ
- 1.5 จัดให้มีรั้วที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน
- 1.6 จัดให้มีสนามกีฬาให้อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะใช้งาน
- 1.7 จัดให้มีสนามเด็กเล่นที่เหมาะสมและปลอดภัย
- 1.8 จัดบริเวณโรงเรียนรอบน้ให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ
- 1.9 จัดให้มีสถานที่พักผ่อนภายในบริเวณโรงเรียน
- 1.10 จัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้สวยงาม ไม่ให้เกิดความรกรุงรัง ทรุดโทรม

2. บริเวณอาคารเรียนและอาคารประกอบและบริเวณอื่น ๆ ต้องพัฒนาให้สะอาด ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะและสวยงาม โดยดำเนินการดังนี้

- 2.1 อาคารเรียนมั่นคงแข็งแรงอยู่ในสภาพใช้การได้ดี
- 2.2 พื้นอาคารและบริเวณทางเดินสะอาดอยู่เสมอ
- 2.3 จัดให้มีแสงสว่างในห้องเรียนอย่างเพียงพอ
- 2.4 จัดให้มีการระบายอากาศในห้องเรียนอย่างเหมาะสม
- 2.5 จัดบรรยากาศในห้องเรียนให้สวยงาม มีมุมต่าง ๆ เช่น มุมหนังสือ มุมสบาย มุมอนามัย ป้ายนิเทศ ป้ายแสดงผลงาน คู่มืออุปกรณ์การเรียน เป็นต้น
- 2.6 สถานที่ประกอบอาหารสะอาดและถูกสุขลักษณะ

- 2.7 จัดให้มีภาชนะปกปิดอาหารเพื่อให้ปลอดภัยจากพาหะนำโรค
- 2.8 จัดให้มีส้วมถูกสุขลักษณะและมีจำนวนเพียงพอกับจำนวนนักเรียน
- 2.9 ส้วมต้องไม่มีกลิ่นเหม็นรบกวน ไม่เปียกชื้น และสะอาดอยู่เสมอ
- 2.10 บ่อพักส้วมต้องมิดชิด ป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค
- 2.11 อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในส้วม ถูกสุขลักษณะ สะอาด
- 2.12 จัดน้ำสะอาดให้นักเรียนดื่มตลอดปี
- 2.13 จัดให้มีแก้วน้ำประจำตัวนักเรียนทุกคน
- 2.14 จัดให้มีที่ล้างมือสำหรับนักเรียน
- 2.15 จัดให้มีที่ระบายน้ำเสีย
- 2.16 ทำรางระบายน้ำรอบ ๆ อาคารเรียนและคณาณัติประกอบ
- 2.17 ต่อท่อระบายน้ำลงสู่ท่อระบายน้ำสาธารณะ หรือ จุ่มบ่อซึมตามความเหมาะสม

3. กำหนดแนวปฏิบัติในการประหยัดน้ำ ประหยัด ไฟฟ้า และการกำจัดขยะมูลฝอย

3.1 การประหยัดน้ำ ควรดำเนินการดังนี้

- 3.1.1 เลือกใช้วัสดุที่ประหยัดน้ำ
- 3.1.2 สำรวจท่อน้ำภายในอาคาร ตรวจสอบก๊อกน้ำและสุขภัณฑ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสภาพการที่ใช้งานได้ดี ไม่มีรั่วไหล

3.1.3 การแปลงในครัวใช้แก้วน้ำหรือขันรองน้ำจากก๊อก ไม่เปิดน้ำทิ้งไว้ขณะแปรงฟัน เพราะจะเสียน้ำโดยเปล่าประโยชน์ถึงประมาณ 9 ลิตรต่อ 1 นาที

3.1.4 การล้างภาชนะควรล้างในอ่าง อย่าล้างจากก๊อกน้ำโดยตรงเพราะจะทำให้เสียน้ำมาก

3.1.5 การรดน้ำต้นไม้ควรใช้กระป๋องฝักบัว ไม่ควรรดโดยใช้สายยางโดยตรง

3.1.6 ให้นักเรียนรินน้ำแต่พอดี อย่ารินจนเหลือทิ้ง

3.2 การประหยัดไฟฟ้า

3.2.1 เลือกใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ช่วยให้ประหยัดไฟฟ้า

3.2.2 ปิดไฟฟ้าและพัดลม เครื่องปรับอากาศ ทุกครั้งที่เลิกใช้งาน

3.2.3 ควรทาสีผนังห้องเป็นสีอ่อน ซึ่งจะช่วยให้สะท้อนแสงสว่างในอาคาร และควรทำความสะอาดหลอดไฟฟ้าอยู่เสมอ เพราะฝุ่นจะทำให้แสงสว่างลดน้อยลง

3.3 การกำจัดขยะมูลฝอย ควรดำเนินการดังนี้

3.3.1 จัดภาชนะรองรับให้เพียงพอ โดยมีถังแยกขยะ แบ่งออกเป็นถังใส่แก้ว พลาสติก ถังใส่เศษกระดาษ ถังใส่ขยะที่เป็นโลหะ ถังใส่ใบไม้ และถังใส่เศษอาหาร

3.3.2 นำของที่ใช้แล้วกลับนำมาใช้ใหม่ เช่น นำถุงนมพาสเจอร์ไรส์มาทำเป็น ดอกไม้ กระเป๋านำขวดพลาสติกมาทำกระถางปลูกต้นไม้ นำถุงพลาสติกมาขัดหมอนแทนนุ่น นำกระดาษผ่านกระบวนการหมุนเวียน นำใบไม้มาทำปุ๋ย

3.3.3 นำขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น แก้ว พลาสติก โลหะ ขยะ เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในโรงเรียน

3.3.4 จัดให้มีที่กำจัดขยะที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน เช่น มีหลุมฝังขยะ หรือทำเตาเผา

ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2529 : 118) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ การบริหารงานอาคารสถานที่และ สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเข้าใจสิ่งแวดล้อม อาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้ร่มรื่นสะอาดเรียบร้อยสวยงามและจัดให้มีห้องสมุด ห้องน้ำ ห้องส้วม สำหรับครูอาจารย์และนักเรียนให้พอเพียง

วิรัตน์ บัวขาว (2540 : 45) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าผู้บริหารโรงเรียนยุคใหม่ จะต้องเตรียมโรงเรียน ให้พร้อมเพื่อนักเรียน โดยเฉพาะอาคารสถานที่ด้านอาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องน้ำ ห้องส้วม สะอาดและเพียงพอ จัดตกแต่งให้สวยงามบริเวณโรงเรียนต้องสะอาด ร่มรื่น สวยงาม มีสถานที่พักผ่อน หย่อนใจ มีสนามกีฬา สนามเด็กเล่น เพราะการเล่นคือการเรียนรู้ของเด็ก

วรารักษ์ ศิริสว่าง (2542 : 96 – 97) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับอนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ทางด้านกายภาพโดยระบบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและที่ปัสสาวะไว้ดังนี้ การจัดสร้างส้วมและที่ปัสสาวะนั้นอาจจะ จัดแยกไว้ต่างหากจากอาคารเรียนเพื่อป้องกันกลิ่นที่อาจจะเกิดขึ้นทำให้รบกวนสมาธิของเด็กนักเรียน แต่บางแห่งถ้ามีเนื้อที่ของอาคารมากก็สามารถจัดสร้างไว้ภายในอาคารได้ โรงเรียนที่เป็นโรงเรียน สหศึกษาศาสตร์จะแยกส้วม หญิง ชาย และควรมีที่ปัสสาวะชายเพื่อสะดวกต่อผู้ใช้ส้วมจึงจัดว่าเป็นสิ่งจำเป็น เช่นเดียวกับอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอน เพราะโรงเรียนที่ไม่มีส้วมหรือมีส้วมที่ไม่ถูก สุขลักษณะ นอกจากจะขาดสิ่งจำเป็นที่ควรจะมีแล้วยังขาดอุปกรณ์ที่สำคัญในการสร้างพฤติกรรม สุขภาพที่ดี ทำให้นักเรียนขาดประสบการณ์และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพดี ไม่ได้ผลดี เท่าที่ควร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องจัดให้มีส้วมและฝึกให้นักเรียนใช้ส้วมได้ถูกต้อง

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรดำเนินการจัดอาคารเรียนและบริเวณโรงเรียนให้สามารถใช้ได้ใน กิจกรรมการเรียนการสอนในทุกห้องเรียน ไม่ว่าจะต้องใช้เวลาและทรัพยากรในการพัฒนาอย่างไร ก็ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด จึงควรมีการกำหนดขั้นตอนระยะเวลาและวิธีปรับปรุงให้

เหมาะสม เพื่อคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ ซึ่งผู้บริหารควรเอาใจใส่ให้มาก ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉัตรจิรา อ้อดปัญญา (2537) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปัจจัยสนับสนุนการบริหารโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา พบว่า อาคารสถานที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการช่วยเสริมสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม ของนักเรียนและบุคลากร อาคารสถานที่เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษา เป็นแหล่งให้การศึกษาเพื่อหล่อหลอมให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ประภาพรณ เสี่ยงศ์ และคณะ (2532) ได้ศึกษาการศึกษาดูภาพการจัดสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาด้านสภาพแวดล้อมมีการสำรวจปัญหา การจัดสิ่งแวดล้อมในด้านบริเวณโรงเรียนมากที่สุด ด้านการเรียนการสอน มีการสำรวจด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด มีความต้องการในการพัฒนาการจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนมากที่สุด บริเวณโรงเรียนมีความสำคัญมากเป็น และบุคลากรมีความสำคัญต่อการจัดอาคารสถานที่มากที่สุด ในการวางแผนพัฒนาการจัดสิ่งแวดล้อมโรงเรียนมีแผนเป็นรายปี การนิเทศการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาเน้นที่การจัดห้องเรียนและบรรยากาศในการเรียนมากที่สุด ปัญหาในการจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน คือ งบประมาณไม่เพียงพอ โรงเรียนมีเอกสาร หลักฐานในการจัดสิ่งแวดล้อม การนิเทศ การประเมินผลอยู่ในระดับน้อย ในการจัดสภาพแวดล้อมรวมถึงการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนเพื่อให้เหมาะสมต่อสภาพการเรียนการสอนและพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนนั้น

จันทน์ จันทวงศ์ และวิฑูรย์ ฉายะจันทร์ (2535) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขมากที่สุด คือ การจัดให้มีสถานที่เล่นกีฬา อุปกรณ์กีฬา และห้องน้ำห้องส้วมอย่างเพียงพอและสะอาด

วรรณภา อิทธิไมยยะ (2537) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียน นักศึกษาที่มีต่อการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม และบริการของวิทยาลัยอาชีวศึกษาที่มีต่อการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมและบริการของวิทยาลัยอาชีวศึกษา พบว่า สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ได้แก่ บริเวณสนามที่พักผ่อนควรได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม ร่มรื่น และจัดให้มีอุปกรณ์ทำความสะอาดในห้องเรียน

ภูวดล ทรัพย์สิน (2538) ได้ทำการศึกษาทัศนระของนักศึกษาที่มีต่อสภาพแวดล้อม การจัดสวัสดิการและบริการของวิทยาลัยเทคนิคสุโขทัย พบว่า สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ได้แก่ ถนนสัญจร ระบบระบายน้ำ อุปกรณ์การเรียน และอุปกรณ์ทำความสะอาด

เจริญชัย งานไว (2538) ได้ทำการศึกษาการศึกษาการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น พบว่า การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีการปฏิบัติด้านกายภาพ ได้แก่ การจัดกิจกรรมพัฒนาบริเวณโรงเรียนให้สะอาดร่มรื่น ความสะอาดในการตกแต่งอาคารเรียนเพื่อความสวยงาม เรียบร้อย การจัดห้องเรียนให้มีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้สะดวก และจัดห้องพักรูเป็นสัดส่วน ด้านการบริหารจัดการมีการปฏิบัติตามก ได้แก่ จัดบุคลากรให้มีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ตลอดทั้งดูแลสวนครัว สวนหย่อม อาคารเรียน สวนป่า สวนสมุนไพร อุทยานหนังสือ ใน

สุนทรี ภูพิชยากร (2539) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของครู อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคกระบี่ เกี่ยวกับการพัฒนาด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษา พบว่า สิ่งที่ต้องพัฒนาโรงเรียนเร่งด่วนคือ การจัดสร้างห้องน้ำห้องส้วมที่ทันสมัยและเพียงพอ ปรับปรุงโต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำภายในห้องเรียนให้มีคุณภาพและเพียงพอ รวมทั้งการตกแต่งทาสีในห้องเรียน ปรับปรุงระบบไฟฟ้าภายในอาคารเรียน และจัดบริการน้ำดื่มอย่างเพียงพอ

จรุง เข้มแข็ง (2539) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคหาดใหญ่ที่มีต่อการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษาพบว่า ต้องจัดที่จอดรถจักรยานและรถยนต์ให้เพียงพอ สร้างโรงอาหาร เพิ่ม พร้อมมีบริการน้ำดื่ม และการทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ

ศิริศาสตร์ สมิตินันท์ (2542) ได้ทำการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดสภาพแวดล้อมภายในวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ พบว่า สิ่งที่ต้องปรับปรุง ได้แก่ การจัดสภาพห้องเรียนให้สะอาดซ่อมแซมครุภัณฑ์ และอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สวิตช์ไฟ ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพดีใช้งานได้ จัดสภาพห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ให้มีสภาพใช้การได้ดี รวมทั้งจัดโรงฝึกงานให้เพียงพอกับจำนวนนักศึกษา จัดห้องพักรูให้เป็นสัดส่วน นักศึกษาสามารถเข้าพบครู และอาจารย์ได้สะดวก จัดห้องสมุดและจัดหนังสือให้เพียงพอกับความต้องการใช้ จัดให้มีโรงอาหาร พร้อมจัดบริการน้ำดื่ม ให้ปรับปรุงทางเดินระหว่างอาคาร และจัดสวนหย่อม ปลูกต้นไม้บริเวณ ระหว่างอาคาร จัดสภาพห้องน้ำ ห้องส้วมให้สะอาดและเพียงพอ ให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จัดให้มีโต๊ะ ม้านั่ง ปลูกไม้ยืนต้น ให้มีถังขยะไว้ตามที่ที่เหมาะสม และจัดให้มีสถานที่ออกกำลังกายอย่างหลากหลาย

สมนึก ศิริมา (2535) ได้ศึกษาการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานตามภารกิจของโรงเรียนประถมศึกษาพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กมีการปฏิบัติภารกิจด้านอาคารสถานที่อยู่ในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นการดำเนินการร่วมกับคณะครูและผู้บริหารของนักเรียนในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับอาคารเรียนไม่เพียงพอ เช่น การจัดสร้างอาคารเรียน การขออนุญาตงบประมาณ การซ่อมแซมอาคารเรียน อาคารประกอบ การควบคุมการก่อสร้าง การประเมินผลการใช้มีการปฏิบัติภารกิจอยู่ในระดับปานกลาง

อรพร ยามโสภา (2529) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ในปี 2531 พบว่าโรงเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ขาดสถานที่ที่จะจัดเป็นห้องปฏิบัติการ โดยเนื้อหาและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรในห้องเรียนเป็นสื่อประกอบการเรียน ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

วีระ เสาวโกมุท (2533) ได้ศึกษาการนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้บริหารกับการนำหลักสูตรไปใช้ในด้านต่าง ๆ พบว่า ด้านการจัดอาคารสถานที่ผู้บริหารกับการนำหลักสูตรไปใช้ในด้านต่าง ๆ พบว่า ด้านการจัดอาคารสถานที่ ผู้บริหารได้มีการกำกับ ควบคุม ดูแลให้มีการอยู่เวรรักษาความปลอดภัยอาคารสถานที่และทรัพย์สินทางราชการโดยมีค่าเฉลี่ยสูง สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ การจัดให้มีวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการป้องกันอัคคีภัย

สุจินต์ ถังมาชัย (2536) ได้ศึกษาสภาพโรงเรียนและคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่น ระดับอำเภอ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพโรงเรียนและคุณลักษณะการบริหารด้านอาคารสถานที่ ผู้บริหารได้จัดให้มีผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษา พัฒนาปรับปรุงอาคารเรียน อาคารประกอบไว้อย่างชัดเจน มีคำสั่งแต่งตั้งให้บุคลากรอยู่เวรรักษาสถานที่ราชการและมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง

สนั่น พรหมสุวรรณ (2536) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมโรงเรียนประถมศึกษาให้ได้เข้ารับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนดีเด่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวแปรที่เป็นปัจจัยส่งเสริมโรงเรียนประถมศึกษาให้ได้เข้ารับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนดีเด่น ผลการศึกษาพบว่า การตกแต่งบริเวณโรงเรียนเป็นตัวแปรที่มีน้ำหนักในการจำแนกความแตกต่างระหว่างโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนดีเด่นกับโรงเรียนที่ไม่ได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนดีเด่นเป็นลำดับที่หนึ่ง โดยสำรวจใน 3 หัวข้อ คือ การดูแลบำรุงรักษา การจัดตกแต่งบริเวณโรงเรียน และคุณภาพในการจัดอาคารสถานที่

จากเอกสารการศึกษาที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่าการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเป็นหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของผู้บริหารนอกเหนือจากงานในด้านอื่น ๆ อาคารสถานที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การเรียนการสอนจะประสบผลสำเร็จได้จำเป็นต้องมีอาคารเรียน อาคารประกอบและบริเวณที่น่ายุและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าตามวัตถุประสงค์ผู้บริหารที่ไม่มีความรู้หรือใส่ใจในเรื่องอาคารสถานที่ปล่อยให้อาคารชำรุดทรุดโทรม ไม่พัฒนาอาคารสถานที่เพื่อการเรียนการสอนย่อมทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้

กรอบความคิดในการวิจัย

